

Fejlődjön is, szépüljön is Szombathely

Egylet alakult

A városi tanács vb jóváhagyta egy új társadalmi szervezet, a Szombathelyi Szépitő Egylet alapszabályát. Az egyesület előkészítő bizottsága megkezdte a tagtoborzást. Még az idén meg akarják tartani az egylet alakuló ülést. Hívnak, várnak, kérnek minden Szombathelyt szerető, szülővárosáért, lakóhelyéért tenni és áldozni kész embert, fiatalokat, idősebbeket, nőket, férfiakat.

„Az egyesület célja és feladata Szombathely szépítése, a város lakóiban a szocialista haza és a város szeretetének ápolása, a lakók érdeklődésének felkeltése, történelmi, régészeti és természeti értékeinek megőrzése és gyarapítása, a köztisztaság, közegészségügy értékeinek előmozdítása. Az egyesület tagjai Szombathely város általános rendezési és zöldövezeti tervének megvalósításában tevékenyen közreműködnek...

„Az egyesület tagja lehet minden magyar állampolgár, aki az egyesület célkitűzéseivel egyetért, az alapszabályt magára nézve kötelezőnek elismeri, a tagsági díjat rendszeresen fizeti” — olvashatjuk az alapszabály különböző bekezdéseiben. Az egyesület tagjainak tagsági díja évenként húsz forinttól száz forintig, jogi személyek tagsági díja évenként ötszáz forinttól ötezer forintig változhat, kiskorúak részvételi díja évenként két forint. A „től-ig” tetszés szerinti felajánlás dolga. A tagsági díj részletezése egyben válasz arra is, kiknek a jelentkezésre számíthatnak.

Mire fordítják a tagsági díjat?

Propaganda-anyag előállítására, terjesztésére (például a város parkjairól, értékeiről, szépségeiről kiadványok, levelezőlapok készítése, felhívás azok védelmére stb.) a tagdíjkból járulnak alkalmanként hozzá szobrok felállításához, egyéb létesítmények költségeihez. Védnökséget vállalhatnak parkok, terek, utcák felett (kiszáradt fák helyett újakat ültetnek, padokat pótolnak, virágosítanak). Segítik például külterületek, városrészek lakóit parkosítási, virágosítási tervek készítésében, megvalósításában, de gyárakat, üzemeket, intézményeket is. Ezer helye lesz a pénznek.

Az egylet a lokálpatriótizmusból fakadó városfejlesztés fóruma. Szakbizottságai — zöldterületi, közlekedési-forgalmi, műem-

lékvédelmi, növényápolási stb. — alkalmanként a városi tanács vb szakbizottságaiként is működnek, valahányszor a vb feladatokkal bízza meg őket. Szervezik a városfejlesztési tervek valóra váltásához a társadalmi erőket. De nemcsak kimondottan építő munkában várják a leendő tagság közreműködését, hanem a célok melletti elvi, erkölcsi kiállásban, az emberek gondolkozásmódjának formálásában, értékeink megőrzésének elősegítésében is. A parkok rongálói ma például annyi kárt okoznak, amiből évente egy hektárnyi új parkot lehetne létrehozni. Céljuk arra is oktatni, nevelni, hogy ami szép, jó, hasznos, legyen egészséges lakás. Jó út, park, virág, járda, fürdő, bármi, életünket hosszabbítja meg, teszi szebbé, kulturáltabbá. Aki segíti a gondolatok megértését, társadalmilag hasznos munkát végez, jó ügyet szolgál.

„Még eldöntetlen kérdés — írja egy neves tudós —, hogy századunk civilizációja milyen fokon és milyen mértékben válik századunk kultúrájává. A lehetőségek adottak ehhez, de a megvalósítás a társadalom erőinek aktív közreműködésén múlik”. Azt akarja az egylet, hogy századunk, városunk civilizációjából minél több, minél előbb kultúrává válhasson a város lakói közreműködésével.

A szavak elhangzottak, tettek a sor! Most újra elvállk, milyen fokon, milyen mértékben tudjuk mi, a város lakói megismételni annyi nagy eredményt hozó, szépemlékű kiállításunkat az áldozat és a tettek mezején.

Az egyletet a Hazafias Népfront

városi elnöksége, bizottsági tagjai segítségével az előkészítő társadalmi bizottság szervezi. Bár igyekeznek a lehető legtöbb emberhez, vállalathoz, szervezethez, intézményhez eljutni, az idő rövidege, korlátozott anyagi lehetőségeik miatt nem lesz módjuk a város 84 ezer lakójához nyomtatott felhívást, alapszabályt, belépési nyilatkozatot eljuttatni. Kérik ezért az érdeklődő, a várost szerető lakosságot, üzemeit, szervezeteket vezetőit, ez év december 10-ig keressék fel a városi népfront titkárságát (Honvéd tér 2.) ahol kérdéseikre a választ, s a belépéshez szükséges nyomtatványokat megkapják.

Vágvölgyi László

HECKENAST JÁNOS:

SZOMBATHELY VÁROS ZÖLDTERÜLETEI ÉS ZÖLDÖVEZETI TERVE

Korunk az urbanizáció kora. A városok nagysága és száma rohamosan növekszik. A megnövekedett kiterjedésű városok belső területei egyre inkább elszakadnak az összefüggő erdőségektől, a mezőgazdaságilag művelt földektől, rétektől, búzatábláktól, a zöldellő tájtól. A város központi területei, a városok általában a települések legrégebben beépült részei, gyakran középkori eredetűek. Amikor keletkeztek, a városfalak szorító abróncsain belül sűrűn, szinte egymásnak támaszkodva emelték a házakat, közöttük keskeny zegzugos utcákkal, *fasorok és kertek nélkül*. A középkori város minden zsúfoltsága ellenére sem érezte olyan erősen a zöldterület hiányát, mint napjaink egy-egy régen létesült városmagja, mert a középkori városlakó, amint felment a városfalakra vagy kilépett az erődítmény kapuján és áthaladt a települést övező vizesárok felett ívelő hídon, azonnal vadvirággal kedveskedő rétek, lágyan hullámzó gabonatáblák, zöldlombú erdők látványában gyönyörködhetett, illetve élményével találkozhatott. A történeti városok az idők folyamán átépültek, *beépítettségük azonban legtöbbször nem lazult*, sőt a fejlettebb építéstechnika általánossá válásával az egyre magasabbra növekvő házak építése miatt még kedvezőtelenebbé vált.

A XIX. század folyamán kapitalizálódó városok körül — némelyik nagyvárosnál pedig még előbb is —, a városfalakon kívül is egyre-másra emelkedtek a házak, zömmel igénytelen proletárlakások és ipari létesítmények. Amikor a belső mag és a körülvevő településgyűrű közötti kapcsolatot, forgalmat akadályozták a városfalak és vizesárok, az előbbieket lebontották, az utóbbiakat pedig feltöltötték. Ahol ezek helyén parkokat vagy tágas méretű fasoros utcákat telepítettek (például Bécs, Graz, Krakkó), ott viszonylagos enyhülés következett be a zsúfoltságban és levegőtlenységben. Sajnos, a városok zömében a városfalak helyett füstös városnegyedek voltak minden eddiginél szélesebb és nehezebben lazítható gyűrűt a történelmi belvárosok köré. A kialakult helyzetnek elsősorban nem az egészségtelenségére, forgalmi nehézségeire, hanem kietlenségére, csúfságára figyeltek fel leginkább. Európa-szerte *szépitő egyesületek alakultak*, általában alulról jövő kezdeményezésre, a városi polgárság lokálpatriotizmusára alapozva. Fő célkitűzésük a város külső megjelenésének csinosítása, széplőtnékvé javíthatása volt, elsősorban az utcák fásításával és parkok létesítésével. A múlt század második felében és a századfordulón számos lelkesen működő város-

szépítő egyesületnek sok európai város köszönheti legértékesebb zöldterületeit. A városok erőteljes területi növekedése folytán az akkor létesített fásítások, parkosítások ma általában a városközpontban, vagy az azt övező közvetlen gyűrűben találhatók, érett, kiterjedtebb növényállománnyal, árnyas sétaterekkel, erős gyökérzetű gyepszőnyegekkel. A városszerkezetben elfoglalt helyükben és kiteljesedtségükben rejlik különös értékük. A szépítő egyesületek törekvéseit pár évtizedes késéssel általában a városok hivatalos vezetése is magáévá tette és a zöldterületek létesítésének kérdését a városépítési bizottságok, illetve szervek kezébe utalta.

Napjaink komplex urbanisztikai szemlélete nemcsak szépítő, gyönyörködgető szerepet szán a városban belüli növényzetnek, hanem rendkívül sok feladat megoldására tudatosan alkalmazza. Amikor a csinosítás szándékával zöldterületeket telepítettek, ezek növényállománya természetesen a városokat nemcsak díszítette, hanem az összes, ma már tudatosan is reá hárított szerepkört önmagától, a létesítőknek külön erre irányuló szándéka nélkül betöltötte és betölti azóta is, napjainkban is.

A növényzet rendeltetése a városban nagyon sokrétű: egészségvédelmi, társadalmi, település-szerkezeti, városképi, termelési alapfunkcióit különböztetjük meg, bár ezek többnyire együttesen, komplexen érvényesülnek.

A zöld létesítmények egészségvédelmi szerepe a legfontosabb. A növényzettel borított területek kedvező feltételeket teremtenek a város helyi klimatikus viszonyaiban, annak szélsőségeit kiegyenlítik, kellően telepítve szélvédeltséget biztosítanak, por-, korom- és egyéb levegőszennyeződések mechanikai szűrését elvégzik, az ipari tevékenység során keletkező gázok felhigulását, a levegő kémiai és biológiai tisztulását biztosítják, felfogják és tompítják az éles, kellemetlen zajokat, elősegítik a felszíni vizek elnyelődését és akadályozzák a tűz továbbterjedését, a szél által hordott szabad port, kormot megkötik, a porképződést pedig megakadályozzák.

A helyi kedvező klimatikus viszonyokat a növényzet részint azáltal biztosítja, hogy beárnyékolja a terepet és így megakadályozza a talaj erős felmelegedését, másrészt csökkenti az éjjeli hőkisugárzást, ezáltal a talaj közelében levő levegőréteg hőingadozása is csökken. A fentiek következtében a nappali levegőhőmérséklet 1,5 méteres talajszint feletti magasságban 3,5°C-kal, 0,5 méter magasságban 5°C-kal alacsonyabb értéket mutat, mint az általános érték. A növények között télen magasabb, nyáron alacsonyabb a hőmérséklet, mint az épületek között, a nyári hőmérsékletkülönbség eléri a 10–15%-ot is. Az így kialakult helyzet levegőáramlást idéz elő forró, szélcsendes időben is.

Ligetek, parkok, kertek mélyén a szél eredeti sebességéből 40–70%-ot veszít. A szélvédő erdősávok szelet mérséklő hatása a fásor magasságának ötszöröse, szélességét tekintve pedig 15–20-szorosa. A növényzettel borított területek legfontosabb szerepe az a biokémiai tevékenység, hogy a levegőből széndioxidot vonnak el és oxigént bocsátanak ki magukból.

A növényzet hangelnyelő és hangvisszaverő képességével korlátozza a zaj terjedését és mérsékli erejét. A lombos fák és cserjék a rájuk eső hangenergia 24–26%-át elnyelik, 74–76%-át szétszórta visszaverik. Az álló ember fülének magasságában végzett mérések szerint a növényzet nélküli, magas épületekkel beépített utcában átlagban ötször nagyobb a zaj, mint ugyanolyan beépítésű fásoros utcában. A levegőmozgásra létrejövő, a lombmozgásból származó zajszint, az apróbb zörejeket magába foglalva, hangfedést eredményez.

A zöldterületek társadalmi szerepe az, hogy a hozzájuk kapcsolódó lakó-épületek, ipari, kulturális, egészségügyi, oktatási, testnevelési létesítmények használói számára pszichológiailag is és fiziológiailag is kedvező körülményeket teremtsenek a lakásban élés, a munka, a nevelés, a gyógyulás és a szórakozás terén. Biztosítják a napi munkából az emberi szervezet számára nélkülözhetetlen kikapcsolódást és a dolgozók egyoldalú igénybevételének (zárt helyiségben való tartózkodás, ülő vagy álló munkakörülmény, meleg vagy hideg munkahely, túlzott fizikai vagy szellemi igénybevétel stb.) kiegyenlítését.

A települések szerkezetében elsősorban tagoló, tájékozódást megkönnyítő, forgalmat terelő szerepe van a parkoknak, fasoroknak, sétányoknak.

A növényzet városképet formáló szerepe rendkívül gazdag változatokban jelentkezik — mindenekelőtt az építészeti téralakítás jelentős eleme, a teret növelheti, szűkítheti, önmagán belül tagolhatja, bizonyos motívumait kiemelheti, kedvezőtlen pontjait takarhatja. Éles kontrasztok¹ feloldásával egyik építészeti motívumtól a másikhoz átmenetet biztosíthat. Ritmizálhatja az utcákat, tereket, változatosságot vihet az egyhangúságba, háttérrel adhat emlékműveknek, előteret épületeknek.

Termelési szempontból mint gyümölcs-, zöldség- és virágtermelő területnek van komoly szerepe a város lakóinak ellátása szempontjából.

A városban levő növényzettel fedett területek igénybevehetőségük tekintetében különböznek egymástól. Amikor fel akarjuk mérni egy adott település zöldterületi helyzetét, el kell határolnunk egymástól a korlátlan közhasználatú zöldterületeket (városi erdők, erdőparkok, közparkok, fásított terek, fasorokkal ellátott utak, sétányok), a korlátozott közhasználatú zöldterületeket (lakóházak köré telepített növényzet, sportterületek, arborétumok és botanikus kertek, romkertek és szabadtéri múzeumok, kiállítási területek, állatkertek) és a közhasználat elől elzárt zöldterületeket (óvodák, iskolák, kórházak, szanatóriumok, üdülők és egyéb közintézmények, továbbá üzemek parkjai, kertjei, családi lakóházak kertjei, kertszetek, gyümölcsösök és körülkerített védőterületek).

A város tényleges, teljes értékű zöldterület-ellátottságának mértékét a korlátlan közhasználatú zöldterület nagysága, jellege és elhelyezkedése határozza meg, bár az egyéb zöldterületeknek is jelentős szerepük van a települések egészséges klímájának megteremtésében és esetenként a településszerkezet és a városkép kialakításában is, társadalmi szerepük azonban korlátozott, vagy egyáltalában nincs.

A hazai városok zöldterületi helyzete általában kedvezőbben alakult, mint az általános európai összkép. Ennek oka egyrészt az volt, hogy a magyar városfejlődés sohasem volt olyan zárt és tömör jellegű, mint a nyugat-európai, tehát a történelmi városok lazább beépítésű, szélesebb, gyakran térre öblösödő utcáik révén városközponttá válásuk idején helyet tudtak adni a növényzetnek. Másrészt az általános európai kapitalizálódás nyomán meginduló nagyon erőteljes, de teljesen rendszertelen és zsúfoltságot eredményezett városiasodás a hazai kapitalista fejlődés késői elindulása folytán nálunk nagy késéssel jelentkezett, és sokkal kevésbé volt alkalma és ideje a hagyományos városképet romboló és a tömött, sivar proletár külvárosokat létrehozó tevékenységének kibontakoztatására.

A XVIII. század végi falusias jellegű Szombathely utcái és terei teljesen burkolatlanok és fásítatlanok voltak. Fák és bokros ligetek csak a Gyöngyös patak partján zöldeltek. A patak vize több szigetet zárt közre, vizét malmok

gátjai duzzasztották magasra. A vízbőség következtében valóságos erdőség övezte a folyócskát.²

A várost nyugatról övező dombok szőlőkkel voltak betelepítve, néhol gyümölcsösökkel tarkítva.³

A XIX. század közepén a város két nagyobb összefüggő zöldterülettel rendelkezett mindössze, a *Práterrel és a Kis Práterrel*, ezek is a Gyöngyös mentén virítottak. A Kis Práter a Tolbuhin utcától északra, a patak és árapasztó csatornája által közrefogott szigeten terült el, míg a Práter a volt ferences rendház kertjétől a Gyöngyös déli partja mentén húzódott Szöllös irányába. A Práter közepe táján a Gyöngyösre rátelepülve működött egy malom mellett a város uszodája. Magában a parkban álltak a népszórakoztató mutatványosok bódéi és a körhinta is. A Prátertől délre a század második felében alakult ki a Brenner család magánparkja.

A XIX. század közepén utcák és terek vonatkozásában semmit sem változott a kép, pedig a város 1838-ban *Turkovics János* bíró indítványára úgynevezett „*csinoságra ügyelő bizottságot*” szervezett. Ma már nem lehet eldönteni, hogy a „város külső alakjára nézve a bátorságost, szűkségest, hasznost, kényelmet, és díszet célul véve” tevékenykedő bizottságnak köszönhető-e, hogy fákkal, zömmel jegenyékkal övezték a század közepéig a város határát és jegenyésort ültettek a Perint mentén is, továbbá, hogy fásították a Kálvária környéki és díszfákat ültettek néhány szőlőben is. A Templom tér és a Karcica közötti részt valószínűleg a püspökség fásította.⁴

1864-ben Szombathely vezetősége *Dobrovics Ferenc* mérnökkel és *Hötl József* építésszel elkészítette a város első szabályozási tervét, amit a közgyűlés 1865. január 12-i ülésén elfogadottnak nyilvánított. Mivel a tervnek nyoma veszett és részletes leírásával sem rendelkezünk, nem lehet megállapítani, hogy tartalmazott-e intézkedéseket vagy javaslatokat a település zöldterületeit illetően.

Az első komolyabb fásítást az 1860-as évek elején *Stallner Ferenc* városbíró és *Skényi József* végezték el, amikor a mai Gagarin út mentén 400 méter hosszú és 60 pár hársfából álló fasort ültettek a hepehupás, vízenyos városi sertéslegelők déli szélén. 1870 körül az utcák az Uri utca (ma Széchenyi István utca) kivételével még mind burkolatlanok és a növényzet teljes hiánya miatt sivarak voltak.⁵

Az első fásított, előkertes utca, a Hegy utca a 80-as évek során jött létre, amikor a gazdagok nagyméretű villái felépültek a 60-as években telepített hársfasor elején. Ekkor egészítették ki egy szakaszon a sétány növényzetét háromsorosra.

1877-ben kezdték meg az árvaház építését (Franz Graber bécsi építész terve szerint) az Ernuszt Kelemen (ma Dózsa György) utcában. *Ezzel megindult azoknak a közintézmény-építkezéseknek a sora, melyeket korlátozott közhasználatú vagy közhasználat elől elzárt parkszerűen telepített zöldterületekkel vettek körül.* (1881-ben Batthyány téri zsinagóga, tervező Ludwig Schöne, 1886–89-ben lovassági laktanya, tervező Pártos Gyula, 1891-ben Emberbaráti Egyesület Kórháza, tervező Brenner János †1908, 1893-ban a Vasmegyei Kaszinó, tervező Wälder Alajos, 1896-ban evangélikus templom, tervező Ludwig Schöne, gyalogsági laktanya, tervező Erwin Krieger bécsi építész, 1904-ben állami gyermekmenhely, tervező Ybl Lajos, 1906-ban népfürdő a Perint patakon, 1910-ben Fehér Kereszt Egyesület: Gyermekkórháza, tervező Rauscher Miksa; Vakok Intézete, tervezők Hajós Alfréd és Villányi Ármin stb.)

1878—1880-ban felépült az új városháza, a püspöki palotával szemben Hausmann Alajos műegyetemi tanárnak (1847—1906), a késői eklektika legnagyobb magyar építészének tervei szerint. Előtte a Széchenyi István téren (ma Berzsényi Dániel tér) kis nyilvános parkot telepítettek,⁶ melyet 1896-ban, amikor közepére Berzsényi Dániel Kiss György, budapesti művész által mintázott szobrát helyezték el, díszes, tömör lábazatú vasrácskerítéssel szegélyeztek körül, és ezzel magát a díszkertet a közforgalomból kiiktatták.

Az 1880-as évek közepétől a mai SZSE-pálya helyén épült meg a Vasmegyei Sport Egylet 400 méteres kerékpárversenypályája, két klubházzal együtt, és ezzel kialakult Szombathely első, sportcélokat szolgáló zöldterületének alapja.⁷

Szombathely környékén Bogáton, Herényben és Kámonban az 1860-as és 1900-as évek között vetik meg azoknak a díszparkoknak az alapját, melyek az 1950-ben végrehajtott közigazgatási rendezés során a város legértékesebb külső, korlátozott közhasználatú zöldterületeivé váltak. Ezek közül is kiemelkedik gazdagságával a Kámoni Arborétum, melynek első díszfáit Saághy Mihály ültette. Az egzoták módszeres telepítését fia, dr. Saághy István (1865—1945) kezdte meg 1891-ben mintegy 4 hektáros területen. Az első növényeket az akkor még kezdetleges hazai díszfa-kultúra miatt kénytelen volt külföldi faiskolákból hozatni, mint igazi növénybarát azonban hamarosan hozzáállott a saját csemeteneveléshez. Ennek a ténynek azért volt olyan nagy jelentősége, mert az 1885. év októberében Varasdy Károly akkori polgármester⁸ (később országgyűlési képviselő) által életrehívott Szombathelyi Szépitő Egyesület kertészeti felügyelője lett, és növénykülönlegességekben gazdag csemetekertjéből önzetlenül bocsátotta rendelkezésre a parkok létesítéséhez és utcák fásításához szükséges fiatal növényeket, és rendkívüli szakértelmével biztosította azok szakszerű telepítését és ápolását is.

Szombathely zöldterületi helyzetének alakulásában valóban fordulópontot jelentett a Szombathelyi Szépitő Egyesület megalakulása. „Az Egyesület célja Szombathely városának és környékének fasorok és ültetvények, díszkertek és sétányok által és egyéb módon eszközölhető szépítése, új sétautak létesítése, a már meglevő sétányok és terek gondozása és fenntartása, valamint a köztisztaság és közegészségügy érdekeinek előmozdítása” volt.⁹

Az egyesület, melynek első elnöke dr. Ajkás Károly (királyi ügyész) és al-elnöke Farkas Ferenc (szemináriumi tanár, 1848—1923) volt, tevékenységét utcáfásításokkal kezdte. Pár év alatt a jól vezetett egylet három holdas faiskolát hozott létre a mai Markusovszky Kórház helyén programjának megvalósítása érdekében. Mivel 1898-ig¹⁰ a fásításokat úgy végezték, hogy az utcák nem voltak szilárd burkolattal ellátva, a szűkebb utcákban telepített vadgesztenye és platán fasorokat az 1898—1901. évi szabályozások folyamán ki kellett vágni és helyettük kevésbé terebélyes gömbakácókat kellett telepíteni, vagy kiemelés után új nyomvonalra kellett egész fasorokat átültetni, mint ahogyan ez az 1887-ben elkészült Paragvári úti sétány esetében történt (1895—97). (A Paragvári úti sétány a Szépitő Egyesület első jelentős alkotása volt, amit Gaár Friyes és Kronecker József indítványára valósítottak meg.)

Szombathely 1896. május 9-én ünnepelte meg a milléneumi évfordulót. Az ünnepségek kapcsán kezdte meg a Szépitő Egyesület Kőfalvy Vidor szorgalmazására a Millenáris park (ma Tanácsköztársaság liget) kialakításának előkészítő munkálatait, és még ugyanebben az évben elfogadta a Szent István park (ma

Jókai park) létesítésének tervét. 1897 tavaszára az *Ezredévi park* földmunkája teljesen elkészült, a tél beálltáig pedig az összes növény telepítésével is végeztek.

1897. február 21-én az előző évben elhunyt dr. Ajkás Károly helyett *Farkas Ferencet* választotta meg az egyesület közgyűlése elnöknek és *Siemenszky Kálmánt* alelnöknek. Az ő lelkes működésük eredményeként *Ehen Gyula* (1853—1932) akkori polgármester,¹¹ hazánk egyik legjelentősebb urbanistája segítségével¹² jött létre 1899 tavaszára a városnak talán napjainkban is legszebb zöld-

1. sz. ábra

A Jókai-park (azelőtt Szent István-park) részlete. A századfordulón ültetett változatos növényzete azóta kiterjedélyesedett és fokozottan értékessé vált.

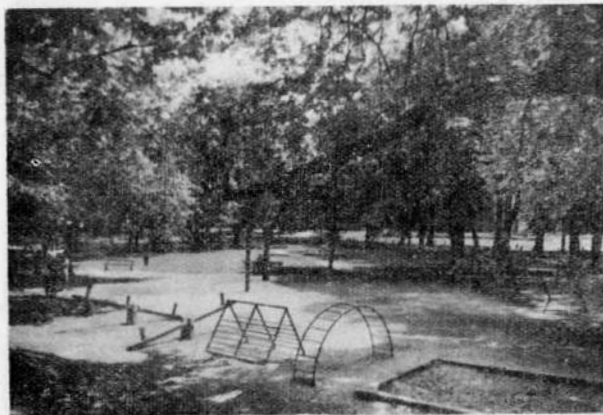
területe, a *Szent István park* (lásd 1. ábra) *Hein János* budapesti tájkertész tervei szerint. Az egyesületnek csak mindössze 300 Ft-jába került a parképítés, mert *Farkas Ferenc* felkereste a bogáti uradalom, a körmendi hercegség és *Horváth Miklós* bögötei földbirtokos kertészeteit, ahonnan legnagyobbbrészt díjtalanul kerültek a legkülönbözőbb értékes díszfák új helyükre. A park közepe táján a domb tetején 1898—99-ben felépült a víztorony *Kolbenheyer Viktor* tervei szerint, így ennek a résznek a parkosítását is tervbe vették és szinte az építkezéssel együtt fejezték be a terület rendezését. Még az 1898-as év folyamán fásított sétányokat építettek ki a Szent István parktól délre a Bagolyvárig és északra a Millenáris parkig, melyet ugyanezen évben bővítettek az Árpád útig. *Rendezték a Perinten átívelő betonhid közvetlen környékét* (ma Szabadság tér), *ahonnan elhordatták a „kanászdombot”*. (A terület parkosításával csak jóval később foglalkozott a város.)

1899-ben a mai Zsira¹³ Lajos utca mentén, az 1896-ban felépült *gyalogsgági laktanya* (ma *Remix*) hatalmas udvarát fásították, rendezték és díszfákkal telepítették a Kis Prátertől északra eső Gyöngyös-partot, (ma *Pável Ágoston* sétány), és a városi hatósággal közösen szeder- és vadgesztenyefákkal szegélyezték a volt Faludi-téglagyárhoz kivezető utat (ma *Erdei iskolai út*), az Árpád sétaút külső szakaszát, és szederfákat ültettek a hegy felett elvonuló utak mentén is.

1902-ben a Sugár út mentén *Éhen Gyula* polgármester szervezésével és az egyesület támogatásával létrehozták a *Deák ligetet* (a mai Savaria út menti Múzeum park). A helyén levő téglavetőgödrök betömése és a terület parkosítása 8 nap alatt bonyolódott le. 1902-ben készült el az akkori vágóhíd mellett az 1200 négyszögöl kiterjedésű *gyermekkert* is. Az *Éhen Gyula* által kiharcolt új pályaudvarépület is a századfordulón készült el *Posel Gusztáv* tervezésében, előtte a város alacsony növényzettel parkosított teret alakított ki (a mai *Éhen Gyula tér* északi kétharmad részén). Ez idő tájt készült el a mai Savaria út város felőli végén az a szép kis park is, amelyik a Kovács-szálló (ma Savaria Nagyszálló) felépítésével szűnt meg.

1902-től 1914-ig *Brenner Tóbiás* volt a város polgármestere, aki a Prátértől délre eső magánparkjából nagyvonalú áldozatkészséggel megnyitotta a város közönsége előtt a Gyöngyös-parti sétányt.

Még 1887-ben vette fel munkatervébe a szépítő egyesület a városliget kiépítését *dr. Kronecker József* indítványára. A Városliget (ma Pelikán park, szovjet hősi temető és az ezektől északra a városi strandfürdőig terjedő és dél felé az MTH iskoláig nyúló terület) 1887-től 1902-ig viszonylag lassan épült ki a terület rendkívül mély fekvése és nagy terjedelme miatt (lásd 2. ábra). A

2. sz. ábra
Pelikán-park (azelőtt Városliget) részlete a játszótérrel, mely 1945 után létesült.

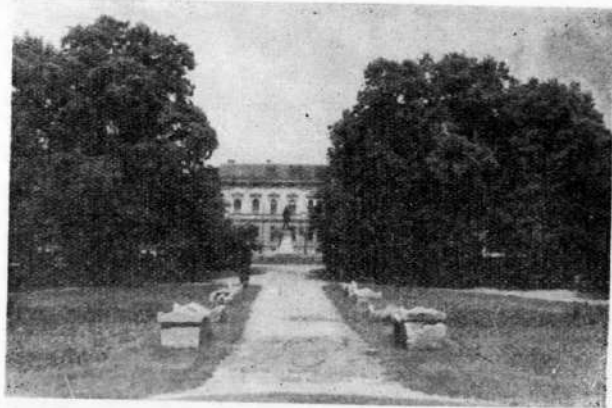
Városliget befejező és utómunkálatai az egyesület új elnökének, *Kárpáti Kelemennek* (premontrei tanár, régész, nyelvész, néprajzkutató és politikus) és új alelnökének, *Gáir Frigyesnek* (kir. közjegyző), majd 1904-ben bekövetkezett halála után *Rauscher Miksa* (építész) alelnöknek irányításával zajlottak le.

Kárpáti Kelemen a *Szombathelyi Szépítő Egyesületnek* és a helyi kulturális életnek a legjelesebb egyénisége volt a századfordulón. (1913. április 6-ig volt a szépítő egyesület elnöke.) 1905. április 16-án terjesztette az egyesület közgyűlése elé nagyszabású terveit a Császtói erdő parkosítására, a hozzá kivezető sétányok létesítésére és a „Virágos Szombathely” mozgalom megszervezésére

vonatközlőg. 1911-ig évenként több mint 100 fát ültettek a várostól mintegy 1,5 km-nyire nyugatra fekvő császtói letarolt erdőterületen és több száz bokrot (1910-ben például 115 fát és 600 bokrot). Annak ellenére, hogy a hozzávezető fásított sétaútnak szánt területet a város nem tudta megszerezni, a „Népliget” — ahogyan az erdőparkot akkor nevezték — sok látogatót vonzott, különösen vasárnapokon és munkaszüneti napokon. 1910-ben az egyesület Kárpáti Kelemen javaslatára a „Felsőhegy” alatti gyalogösvényt széles, fásított, sétányá építtette ki és az út mentén padokat helyeztetett el. Ez az út ma kiszélesítve Kárpáti Kelemen nevét viseli. 1905-ben a Szent István parkban a víztorony tövében kilátóteraszt készítettek, ez alatt pedig felépült a kioszk könnyed, mozgalmalmas tömegű épülete Rauscher Miksa tervei szerint. (Sajnálatos módon a nyári vendéglőt a város olyan magas összegért adta ki bérbé, hogy volt olyan esztendő, hogy nem akadt bérlője.)

A várostól nyugati irányban levő erdőkoszorú szélén építették fel 1906—1907-ben az *Erdei Iskolát*, mely az ország első ilyen jellegű létesítménye volt.¹³ Az iskola létrehozása mutatja, hogy a város vezetői a növényzet szépítő hatása mellett nagyon hamar helyesen értékelték a zöldterületek közegészségügyi jelentőségét is.

1901-ben állították fel a Deák ligetben *Horváth Boldizsár szobrát*,¹⁴ melyet a szombathelyi születésű *Tóth István* készített. 1905—1908 között pedig felépült ugyanitt az 1899. év végén alakult *Vasvármegyei Kultúregylet* buzgó és fáradhatatlan tevékenysége és a helyi iparosok áldozatkészsége nyomán a *múzeum*.¹⁵ (tervező: *Czigler Győző*).¹⁶ A park ekkor nyerte el apróságoktól eltekintve mai alakját, melyet már csak az épület 1909—1910 közötti években kultúrteremmel történt megtoldása és a főbejárat előtti utat szegélyező római kori emlékek elhelyezése módosított. (A kultúrterem tervét *Waldner Gyula* készítette.) (Lásd 3. ábra.) A liget mentén az ekkortájt a Gyöngyös patakra telepített hattyúk számára kis öblökbe házakat helyeztek el.

3. sz. ábra

A múzeum előtti park részlete a főútvonallal és az azt szegélyező római maradványokkal.

1909-ben állították fel a székesegyházzal szemben *Szily Jánosnak, Szombathely első püspökének a szobrát*, melyet szintén *Tóth István* alkotott. A szobor köré a szépitő egyesület költségén még az év folyamán *Egerváry Miklós* javaslatára a szomszédos *Berzsenyi-szobrot* övező díszparkhoz hasonlót készítettek. A szobor két oldalán őrt álló ezüsfenyők azóta hatalmassá nőttek és nagyszerűen oldják az ünnepélyes tér szigorúságát.

1848-ban már állott a Középhegy legdélibb pontján a „*Bagolyvár*” nevű kastélyszerű épület, melyet az 1910-es év előtt bővítettek *Wälder Gyula* tervei szerint, és a környezetével együtt — melyet gondosan parkosítottak — elnyerte mai alakját. A szépitő egyesület 1912. február 2-án megtartott közgyűlése *dr. Ország (Pekker) László* hozzászólásával vált igen jelentőssé. A hozzászólás kérte a *Milleneumi park* kibővítését északi irányban egészen a századfordulón telepített városi faiskoláig. Ezen a mintegy 12 000 négyszögölnyi helyen kiállítási területet, gyermekjátszótereket és népiünnepélyek megtartására alkalmas ligetet javasolt megvalósítani. A vízművek 20 holdas védőterületén pedig karácsonyfa-telep létesítésének megindítását kérte számos más apróbb indítvány mellett.

1913-tól új rendszerű, kibővített vezetőséggel működött a szépitő egyesület, melynek új elnöke *dr. Herbst Géza* akkori alispán lett, alelnöke *Rauscher Miksa* építész maradt 1935-ig, haláláig. Az új tisztségeket *dr. Pekker (1926-tól Ország) László* mint ügyvezető igazgató, *dr. Saághy István* mint kertészeti felügyelő töltötték be. Az egyesület első megválasztott jegyzője *dr. Gayer Gyula* volt, Vas megye nagy botanikusa. A ragyogó vezetőség azonban az elkövetkező történelmi események miatt nem fejthette ki azt a tevékenységet, ami ötleteik, terveik nyomán Szombathelyt talán az egész európai kontinensnek is egyik legszebben, legérdekesebben parkosított városává tette volna.

Az 1914-ben kitört világháború szörnyű nyomort zúdított az egész országra. Az egyesület csaknem teljes törzsvagyonát hadikölcsönökbe fektette, ami pedig még fennmaradt, azt a világegést követő pénzromlás számolta fel.

A császtói népligetet irtotta a katonaság, az utcaseprők ágseprű készítésére használták fel fiatal nyírfáit, 1914-ben egy része tűz martaléka lett. 1915. június 6-án fájó szívvel kellett elhatároznia az egyesület vezetőségének, hogy az erdőparkot sorsára kell hagyni, mert bizonytalan ideig a fenntartását nem tudják vállalni. (Ez a bizonytalan idő napjainkig tartott.) A belső parkokat azonban szorgalmasan ápoltatták és még a Gyöngyös patak hatyúiról is gondoskodtak. Mint minden bajnak az orvosságát, várták a háború végét, azonban az egyesület mint létesítő szerv már soha többé nem talált magára, egyre inkább csak ötletet adó, a város zöldterületi programját agitációval és javaslatokkal segítő társasággá alakult át. A város is mint gazdasági és produktív organizmus csak lassan, fokozatosan talált magára az első világháború után. A Tanácsköztársaság megbuktatásával tragikus módon elfojtottak azok a nagyszerű lehetőségek, amiket a felszabaduló, önmagukért alkotó, önmaguknak teremtő népi erők jelentettek volna a zöldterületek létesítése tekintetében is. Az I. világháborúval Szombathelynek egyik jelentős építési korszaka zárult le. A város zártan, minden irányban egyenletesen fejlődött, anélkül, hogy a belőle szerteszét futó utak mentén házsorok csápjait bocsátotta volna ki magából. Ennek a helyes fejlesztési módszernek volt köszönhető, hogy Szombathely szinte teljes egészében közművesített volt. Zöldterületekkel is megfelelően rendelkezett, melyek a település szélei felől nyomultak be a városközpont felé, így magukban hordták egy ideális zöldterületi váz kialakulásának lehetőségét. (Lásd 4. ábra.)

A Korszak egész városépítési tevékenysége azonban magán hordta a századforduló időszakának sajátos bélyegeit is, különösen a belváros arculata árulkodott a kapitalista építési tevékenység szélsőségeiről. Az 1886-ban megalkotott *építési szabályrendelet* sajnos csak annyi megkötést tett a telkek beépíthetőségével kapcsolatban, hogy az udvar legkisebb mérete 4 méter legyen. A telekspekuláció következtében ezzel annyira visszaéltek, hogy néhány 4×4 méteres, a belvárosi házak magassága miatt legtöbb esetben még világítódúvznak is szűk zugot hagyva számos telket 100 százalékig beépítettek. (Lásd 5. ábra.)

Emek következtében a belvárosi épülettömbök belsejében alig található zöld növény. A következő építési kornak fel lehetett volna oldani ezt az állapotot egy *parkövezet telepítésével a belvárosi mag körül*, hiszen a parkgyűrűnek bizonyos elemeit a szépitő egyesület tevékenysége szerencsére ki is alakította, a két világháború közötti korszak fasizálódó kapitalista rendszerében azonban a város ennek kivitelezésére nem volt képes.

Szombathely zöldövezeti helyzete az elkövetkező periódusban felemás módon alakult, mint ahogyan egész városépítési tevékenysége is.

Az I. világháború után a kényszerű tehetetlenségre kárhóztatott Szombathelyi Szépitő Egyesület legtöbb jelentős javaslatának megvalósítása szocializmust építő, népi demokratikus államunkra várt. Néhány elgondolásuk mégis megvalósulhatott, kisebb részben saját erejükből, nagyjából a városi hatóságok zöldterületi munkája nyomán.

1916-ban elkészült az Árpád utat a rabkertetessel összekötő fasor. 1917—1918-ban dr. Saághy István teleültette saját csemetekertjéből származó, általa parkosításra és utcafásításra egyaránt alkalmasnak talált, zömmel egzotikus fajtákkal a városi faiskolát. A vízmű védőterületén több száz fenyő- és juhar-csemetét ültettek el.

1919—1924. évek között az egyesület további faiskolai telepítéseket végzett dr. Saághy István vezetésével. Biztosítani akarták nemcsak az összes, még növényzet nélküli szombathelyi utcának, de az új köztemetőnek fásítási szükségleteit is. Ez a tevékenység a két világháború közötti szombathelyi utcafásításoknál nagyon értékesnek bizonyult, ennek köszönhető, hogy e korszakban Szombathely az ország legszebben fásított városa lett, és utcáin még ma is olyan növényekkel találkozunk, melyek botanikai ritkaságnak számítanak: a Dimitrov körúton és másutt is páfrányfenyő (*Ginkgo biloba*), a Savaria úton amerikai ostorfa (*Celtis occidentalis*), a külső Jáki úton kaukázusi szilfa (*Zelkova serrata*), az Arany János utcában sárgafa (*Cladratis lutea*), a Zsirai Lajos utcában — sok más utcával együtt — nemesített galagonyaféleség alkot fasorokat.

1924-ben a város új kertészeti telepet hozott létre az Árpád út és a Kárpáti Kelemen út között. A város fásította az Ehen Gyula teret és megkezdte az új köztemető fásítását is. Az Ezredévi park melletti Nagy Jenő-féle telket pedig végre több mint egy évtizedes huzavona után kisajátították, illetve megvásárolták, ezzel 1925-ben megkezdődhetek a Millenáris-park bővítési munkálatai a megszerzett telken és a vele szomszédos személtérakó telepen.

1922-ben a város meghirdette Szombathely rendezési tervének pályázatát, melynek Wálder Gyula műegyetemi tanár és Warga László székesfővárosi műszaki főtanácsos által készített elsődíjas terve az idők folyamán elveszett. Fennmaradt azonban a pályamű alapján Niessner Aladár 1923-ban elkészített szabályozási terve. A tervben a város további fejlesztését zömmel családi házak építésével kívánta megoldani a tervező, tehát eleve olyan beépítési móddal, ami

bár rendkívül gazdaságtalan, de egyben biztosítja az otlokók zöldterületi igényét. *Szombathely az I. világháborúig zártan és sajnos a benne folyó növényzettelepítési munkák ellenére is túlságosan tömören fejlődött, viszont a két világháború közötti időszakban egészségtelenül szétterült.* A terv tulajdonképpen ennek a tendenciának ment utána. A város külső részein több alközpontot irányzott elő, melyekben a különböző közintézményeket hatalmas, szimmetrikus, barokkos módon több tengelyre szervezett parkokban kívánta elhelyezni. Ezek közül *a parkba ágyazott alközpontok közül egyik sem valósult meg, de végrehajthatatlannak bizonyult a belváros utcaáttöréseivel történő lazítása is, mert egyetlen tömbátvágást sem tudtak eszközölni.* A tervben alkalmazott útátvágások egyébként is kétes értékű eredményeket hoztak volna létre, mert csak a beépíthető utcavonalakat szaporították volna zöldterületek kialakításának lehetősége nélkül.

1927-ben a Szombathelyi Szépítő Egyesület ismét felelevenítette a „*Virágos Szombathely*” mozgalmat. Ennek megszervezésére külön intéző bizottságot hoztak létre, melyek díjat tűzött ki a legszebben felvirágozott ablakra, illetve házra. A mozgalom, ha nem is volt átütő erejű, 1928–29. évben már szép eredményeket ért el, melyeket a 30-as évek folyamán is sikerült lelkes agitációval fenntartani. 1930-ban befejeződött a Faludi Reálgimnázium épületének kivitelezése. Ennek kapcsán az előtte levő mai Szabadság teret parkosították és később különálló északi részén elhelyezték *Magyar László* utazó emlékművét, *Rumi Rajki István* szobrászművésznek és *dr. Tóth János* építésznek közös alkotását.

1929 őszén felavatták a megye új kórházát, melyet *Jakabffy Zoltán* országos pályázaton első díjat nyert terve alapján valósították meg, a Fehér Kereszt Gyermekkorházának területén az ott meglévő épületet felhasználásával. A már régebben telepített gyermekkorházi parkot 1930 tavaszán hatalmas virágágyakkal egészítették ki.

1932-ben a szépítő egyesület erőteljes szorgalmazására a város vendégházának füvesítése és parkosítása is megkezdődött. Pár év alatt alacsony növényű nyírott bokrokkal szegélyezett gyeptájakat létesítettek, a közepükön egygyári vagy évelő virágokkal díszítve a Paragvári utcában (ma Hámán Kató út), a Faludi Ferenc utcában (ma Petőfi utca), a Hollán Ernő utcában és a Szent Márton utca (ma Tolbuhin út) egy részén. Mindezeknek a munkálatoknak elvégzésében *Biczey Elemér* városi műszaki tanácsnoknak, aki a városi kertetnek is vezetője volt, jutott a vezető szerep.

1934-ben javasolta az egyesület a *Brenner-telek* parkosított részének megvásárlását és nyilvános, közhasználatú zöldterületté alakítását (ma Puskin liget). Ez a javaslat a városi vezetők szándékaival is egyezett és 1935-ben valóban meg is vásárolták. Megszerezték a ferences rendházhoz tartozó telek déli részét is a már erősen elhanyagolódott Práter kiegészítésére (ma Gáyer park). Az új területek megszerzésével pár év alatt két ragyogó közparkot hozott létre a város, hiszen a helyszínen meglévő régi faállomány nagyszerű alapot szolgáltatott ehhez. (Lásd 6. ábra.)

1934-ben határozta el a Szombathelyi Szépítő Egyesület, hogy fennállásának 50. évfordulóját maradandó emlék felállításával ünnepli meg, az *oladi dombon kilátótorony felépítésével*. A torony terveinek elkészítésére helyi pályázatot hirdettek, melyet *Tóth János* akkori városi főmérnök nyert meg. Az ő tervei szerint kézték el 1935-ben az építkezést. Az egyesületnek hihetetlenül nagy erőfeszítései, komoly adósságok vállalása árán sikerült felépíteni a ki-

látót, melyet 1936. május 10-én avatott fel dr. Országh László, az egyesület új elnöke.¹⁷

1938—1941 közötti években a *Hefele Menyhért* barokk mester (1716—1791) által tervezett szeminárium épület (ma középiskolás leánykollégium) második bővítése kapcsán előkerült római maradványok feltárásával pompás szabadtéri múzeum épült ki, a később *Járdányi Paulovics István* professzorról, az ásatások vezetőjéről elnevezett romkert. Létesítésében döntő szerepe volt dr. *Géfin Gyula* prelátusnak, a jeles helytörténetkutatónak. Építészeti elemeit *Lux Kálmán*, parkosítási munkáit *Biczay Elemér* értékes munkájának köszönhetjük. A Múzeum-kert létesítésével a város rendkívül értékes, korlátozott közhasználatú zöldterülethez jutott.

6. sz. ábra

Puskín liget részlet. Fát zömmeit a századforduló idején telepítették.

1938-ban állították fel a *Rumi Rajki István* szobrászművész munkásságának legjelentősebb alkotásával ékesített *Szent Márton kutat* a volt Domonkos-rendi templom előtt és ennek kapcsán a környező teret ismét parkosították a szép, kétalakos szobor figyelembevételével. 1936-ban elkészítette a mérnöki hivatal *Tóth János* vezetésével — még a városrendezési törvény életbelépése előtt, de számos építkezés nem szerencsés lebonyolódása után — a *belváros új szabályozási tervét*. A részletes szabályozási tervet 1937-ben fogadták el, ennek kapcsán *üdvös határozatok* születtek az utcafásításoknak legalább minimális lehetőségeit tekintve. Az I. világháború utáni szombathelyi városépítési tevékenységben sajnos nem ritka a 10 méter szélességű utca. Az 1937-es határozat kimondta, hogy a jövőben kiépítésre kerülő utcák, ha 100 méternél rövidebbek, legalább 12 méter, ha ennél hosszabbak, legalább 14 méter szélességűek legyenek. Ahol egy- vagy kétemeletes beépítési mód van előírva, ott a tömböket (utcák által körülhatárolt terület) csak keretesen szabad kiépíteni, és a telek mélysége legfeljebb 50%-ig építhető be szárnyépületekkel, és a 35 méternél kisebb mélységű telkeknél a beépítés mélysége nem lépheti túl a 15 métert. Ez-

zel a rendelkezéssel a továbbiakban épülő házak közötti levegőtlenység megakadályozását és zöldterületek telepítésének lehetőségét teremtették meg. A mérnöki hivatal következetes munkájával, előkertek, beépítési vonalak megfelelő előírásával a családiházak építkezések terén ebben az időszakban néhány értékes zöldbeágyazott lakóterület alakult ki a *Hunyadi út*, a *Gyöngyös utca*, a *Jókai utca* és a *Hadnagy utca környékén*. (Lásd 7. ábra.) A közérdek még fokozottabb figyelembevételével készült el az *1942-es szabályozási terv* (szerző dr. *Tóth János*), mely részletesen és korszerűen foglalkozott a zöldterületek kérdésével is.

7. sz. ábra

A szépen fásított Hadnagy utca.

1938-ig a vízmű védőterületének jelentékeny részét dió- és gesztenyefákkal ültette be a városi kertészet. 1939-ben a város hozzálátott a Színház tér déli részének ideiglenes jellegű rendezéséhez, a kilátótorony szomszédságában pedig nagyobb területet vásárolt, ahol a jövőben olyan *különleges botanikus tájkertet* tervezett *Biczey Elemér* megvalósítani, mely a vasi flórát mutatta volna be, a kilátótoronyhoz pedig szerpentinutat akart kialakítani, amit télen *ródlizásra* és *sípályaként* is fel lehetett volna használni. Mindezekből alig-alig valósult meg valami. 1943-as év folyamán a földmunkákat éppen csak elkezdhették a domboldalon és a városi mérnöki hivatal elkészítette a ródlipálya terveit, de megvalósítására már nem került sor.

Meghiúsult a Szombathelyi Szépitő Egyesület számos jelentős javaslata, pedig a két világháború közötti időszakban sok értékes felvetést tettek lelkes tagjai.

1917-ben *Herbst Géza* indítványozta egy olyan *körsétány* létesítését, amelyk minden már meglévő zöldterületet felfűzött volna és ezzel a növényvel telepített területek valóságos hálózata jött volna létre. 1921-ben dr. *Pekker László* a fontosabb sétautak kiszélesítésével egybekötött felújítását javasolta, 1923-ban megismételte a javaslatát és megtoldotta a „*Wälder-féle*” *téglagyár agyaggyödrének horgász- és csónakázótóként való kiképzésének* ötletével, Graz

példáját hozza fel mintául. 1925-ben néhány sétány világításának elkészítését sürgette az egyesület. 1927-ben a *Batthyány tér* (ma Majakovszkij tér) és az *Ó-vásártér* (ma Ady Endre tér) parkosításának gondolatát szorgalmazták. 1929-ben a Fötér piramis hársfákkal való fásítását vetették fel. 1930-ban pedig dr. *Nárai Szabó László* bírálta *Szombathely külterjes városépítési tevékenységének színvonalatlanságát*. 1932-ben dr. *Újváry Ede*, akkori polgármester (1930—1941) javasolta a *Színház tér* (ma Március 15. tér) rendezését, dr. *Ország (Pekker) László* pedig a *közforgalom megteremtését a Paragvári út és a hegyterület között*. *Rauscher Miksa* a régi temető műemlékszámba menő sírköveinek megmentését, illetve szabadtéri múzeumban való összegyűjtését kérte, *Greisinger Ottó* pedig a *Perint betonhíd és vashíd közötti szakasza bal partjának sétányosítását indítványozta*. 1933-ban *Steiner Miklós* fűvészkert létesítésére és annak fontosságára hívta fel a figyelmet, különösen a tanuló fiatalok szempontjából, akik nemcsak szabadidejüket tölthetnék ott, hanem biológiai óráikat is. 1934-ben *From Géza* a *Perint medrének és mederoldalainak szabályozását ajánlja megvalósításra* és a Széll Kálmán utca (ma Savaria út) üres telkeinek fenyőfával történő betelepítését.

Szombathely város építési hatóságának a zöldterületek létesítése érdekében tett utolsó lépése a „Wälder-féle” téglagyári terület megvásárolása volt 1943-ban.

A II. világháború egyre erősebben érezte hatását. A front közeledtével mind kevésbé érdekelte a város lakóit a parkok, ligetek szépsége, sokkal inkább és egyre gyakrabban azért keresték fel a környező zöldterületeket, hogy a belváros légibombázásai idején oltalomhoz jussanak.

Szombathelyt a légitámadások erősen megtépték, megsebeztek. 1945 tavaszán a romos város és parkjainak légnyomástól tördelt koronájú fái, bomba-*tölcser* szaggatta gyepszőnyeget, a temetők kifordult sírhalmi, a patakok felrobbantott hídjai, nagyszerű műemlékek megsemmisülése a fájdalomt keltő pusztítás képét mutatták, de a szörnyű pusztulás felett is diadalmaskodott az élet és a munka.

A háború után, ahogyan az élet megkövetelte, úgy történt minden. Élelem, lakás, forgalom, közművek — ez volt a sorrend. Csak lassan került sor a zöldterületekre. Még 1945-ben betemették a parkok legtátongóbb bombatölcseireit és elszállították a kidőlt fákat. 1946. május 1-re rendbe hozták a Gayer parkot, a Múzeum parkot és a Pelikán parkot, melynek keleti részén a város a fel-szabadító Vörös Hadsereg hősi halottait temette el és emlékművet állított. 1948-ban az 1848-as március 15-i forradalom centenáriuma általános park-felújítást végeztek a városban és a vendég alakulatok által használatba vett zöldterületek kivételével valamennyit jó karba helyezték.

1949-től megindította a *Szombathelyi Erdőgondnokság* a környező erdők jó részének pótlását, melyeket a háború utolsó éveiben és a háború utáni első télen valósággal letaroltak. Ezek az erdősítési munkálatok az 1950-es évek közepéig folytatólagosan mentek végbe az új erdőtelepítések állandó gondozása mellett.

1950-ben közigazgatási rendezést végeztek, és a várossal településszerűleg is egybenőtt községek csatlakoztatásával létrejött „*Nagy-Szombathely*”, mely nemcsak új adófizetőket, lakosokat és ezzel számos, a városiasodás elmaradottságából származó fejlesztési problémát, de zöldterületeket is adott a közösségnek.

A *Kámoni Arborétumra* 1946—1953-ig az erdőgondnokság ügyelt fel. 1953-tól kezdve az *Erdészeti Tudományos Intézet* vette át az arborétum vezetését.

A Kámoni Arborétumot 1950-ben az *Országos Természetvédelmi Tanács természetvédelmi területté nyilvánította*. 1952-ben pedig északi irányban 20 kat. hold területet csatoltak hozzá.

Az 1953-as évben parkosították a város főterét, a *Köztársaság teret*, melynek fásítása ma már bizonyos fokig forgalmi és gépkocsiparkolási gondokat okoz. A liget telepítése azonban az azóta eltelt időszakot tekintve sem volt hiábavaló, hiszen a rendkívül forgalmas téren nemcsak a város leglátogatottabb parkja pompázik, futórózsabokrokkal szegélyezetten, hanem a fásításnak mikroklimatikus szerepe is rendkívül számottevő. Valószínűnek látszik, hogy ha jelenlegi formájában távlatban nem is lesz fenntartható a parkosítás, mivel a felület régi történeti térképezése, burkolása már hitelesen nem állítható vissza — a város főterén (lásd 8. ábra) a növényzet, ha korlátozottabban is, de meg fog maradni.

8. sz. ábra

A parkosított Köztársaság tér. Magasra nőtt növényzete már bizonyos fokú — a beláthatóság szempontjából adódó — forgalmi akadályt jelent. Mikroklimatikus jelentősége azonban vitathatatlan.

1955-ben a Thököly Imre utca és a Zrínyi Ilona utca, továbbá a Vorosilov út és a Rákóczi Ferenc utca által határolt tömb belsejében római kori épületmaradványokra, párkány domborművekre bukkantak egy új építkezés földmunkái kapcsán. Az ekkor elkezdődött ásátás a földkereskég legészakibb fekvésű *Iseumát* hozta napfényre.

1956-ban Szombathely város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának építési szervei létrehozták az *Ady Endre téri parkot* Péter Lajos városi főmérnök (1954-től) és Holper Ambrus tervei szerint. 1957 tavaszán megkezdődtek a *Jókai park* (azelőtt Szent István park) és 1958-ban a *Tanácsköztársaság liget* (azelőtt Milleneumi park) felújítási munkái. Ez idő tájt építették meg a *szabad-téri színpadot*¹⁸ Vajda László építész tervei szerint a Jókai park Zsirai Lajos utca tengelyétől délre eső részén a szomszédos gyümölcsös hozzákapcsolásával. 1958 májusában a „*Vasi Napok*” alkalmával, mint korlátozott közhasználatú

zöldterület nyitotta meg kapuit a *Kámoni Arborétum* a látogatók előtt. Már a megnyitás évében 3000-en keresték fel, 1962-ben pedig tízezer fölé emelkedett a látogatók száma.

1958-ban Szombathely város Tanácsa Végrehajtó Bizottsága megrendelte az *ÉM LAKÓTERV*-nél a város külső területeinek rendezési tervjavaslatát, melyet 1959 év elejére *Károlyi Antal* és munkatársai készítettek el. A tervjavaslat alapján a végrehajtó bizottság több mint 700 db kis családiház-telekre építési tilalmat rendelt el. Ezt követően pedig az Építésügyi Minisztérium megbízást adott a Városepítő és Tervező Vállalatnak Szombathely város általános rendezési terve programjának kidolgozására, Szombathely város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának Építési Osztálya pedig az általános rendezési tervvel kapcsolatos legkülönbözőbb vizsgálatok elvégzésére.¹⁰ Mindezeknek a tervezési munkálatoknak az elvégzésére égetően szükség volt. Az 50-es évek közepétől kezdve a romjaiból talpra állt ország egyre erőteljesebben kezdett építkezni. Erőiből már nemcsak a munkaalkalmat és az életszinvonali bázist jelentő alapvető ipari és egyéb népgazdasági fejlesztésekre futotta, de az élet minden vonalán teret, épített teret követelő igényeinek kielégítésére is. A legkülönbözőbb igények, melyek közül legfontosabbak a lakásigények, olyan nagyméretű építési terv-kenységet indítottak el Szombathelyen is, melyet rendező terv nélkül elvégezni már tovább — hibák kockázata nélkül — nem lehetett.

A tervek így sem tudták teljesen utolérni a lendületes építési folyamatot — talán napjainkban sikerült a terveknek végre előremutatókká válni —, ugyanis a két világháború közötti, városiatlan, szétterülő települési forma alkalmazása széles teret kapott a felszabadulás után is. Kis családi házakkal benépesült övezet fonódott a belváros köré és az üres telkekre kimondott építési tilalom kis híján későn született meg. A *Derkovits-városrész* már csak viszonylag keskeny, köldökszínorszerű sávval tart kapcsolatot a városmag magasabb, nagyvárosias területével. (Lásd 9. ábra.)

9. sz. ábra

A kép előterében az a családi házas, kertés övezet látszik, mely gyűrűként öleli körül a belvárost. A családi házakon túl a zöldbeágyazott *Derkovits lakótelep*. A frissen telepített növényzet alacsonyága miatt a házak zöld környezete látéképíleg még nem érvényesül.

A családiházak övezet létrejöttében némiképpen az vigasztaló, hogy a fásított kertek a rajtuk meghúzódó házakkal is zöld gyűrűt, de sajnos a közhasználat elől elzárt zöldövezeti gyűrűt alkotnak. (Ez az a felemás város- és zöldterületi fejlesztés, amire a két világháború közötti időszak értékelésénél már utalt a jelen tanulmány.)

Az 1959-es év tavaszán elindult az „Építsük—szépítsük Szombathelyt” mozgalom, melynek célja a társadalmi erők széles körű mozgósítása volt a város fejlesztésére. A mozgalom lelkes vezetője Várnai László, a városi tanács vb akkori elnöke volt, Péter Lajos városi főmérnök pedig a meginduló munkák irányítója. Elsőnek a Vas megyei Téglagyári Egyesülés dolgozói csatlakoztak a mozgalomhoz. Megindult az oladi dombon levő kilátó környékének rendezése és a leendő termálfürdő környékének az újraparkosítása. Hogy a társadalmi munkában minél szélesebb körű mozgósítást lehessen elérni, a városi tanács vb 1959. május 10—25-ig a város lakossága elé tárta a „Savaria-Szombathely városfejlesztés

10. sz. ábra

Jókai parki részlet, a felszabadulás óta történt bővítések felé. A Kálvária kápolna alatti domboldalon valószínűsíthető a római kori színház.

tési kiállítás” megrendezésével azokat a célokat, melyek elérése éppen a város legszélesebb rétegeinek érdekében vártak megvalósításra. A kiállítás alatt pedig ankét zajlott le, amelyen dr. Nagy Olivér²⁰ ismertette Szombathely 15 éves városfejlesztési programját. A példamutató tetteknek és az okos felvilágosító szónak megvolt a fogantatja, az év végéig végzett társadalmi munka értéke meghaladta a 900 ezer forintot.

1959 májusában állították fel a főtér folytatásába eső Savaria téren a Savariát kolóniává emelő Claudius császár emlékoszlopát Marton László szobrászművész szobrával és domborművével díszítve. Ezután az év folyamán parkosították az újonnan kialakult kis teret és új játszóterületekkel bővítették a Jókai parkot is a Kálvária-domb tövében (lásd 10. ábra).

1959. júliusában Solt Herbert építész tervei szerint elindultak az új köztemető parképítészeti és hamarosan a növénytelepítési munkái is, 1959 novem-

berében pedig megindultak a *termálfürdő* telepítésének alapját képező *mélyfúrási munkák*, melyeket téli szünet után 1960 februárjában folytattak.

1960 márciusában Szombathely város Tanácsa Végrehajtó Bizottsága ismét kiállítást rendezett „*Szombathely fejlődése*” címmel. Május 1-én lezajlott a *Művelődési és Sportház alapkövetétele* és ezzel elindultak Szombathely reprezentatív terének végleges parkosított képét kialakító munkálatok is. 1960 őszére az *Iseum* ásatási munkái — melyek *dr. Szentlélek Tihámér* múzeumigazgató irányításával folytak — elérkeztek a rekonstrukció fázisához. Ezzel egy olyan korszerűen parkosított romterület létesítése vehette kezdetét, mely egy teljesen új belváros-rendezési elgondolást kristályosított ki azóta. 1961-ben *Hajnóczy Gyula* építész tervei szerint helyükre kerültek az *Iseum* domborművei, 1962-ben megkezdődött a helyszíni bemutatóépületek kivitelezése, 1963-ban pedig a befejező építési munkákkal együtt a tereprendezés és a parkosítás készült el a szeptember 8-i megnyitóra.²¹

11. sz. ábra

Az Oladi-klátó körül új fásítás készült.

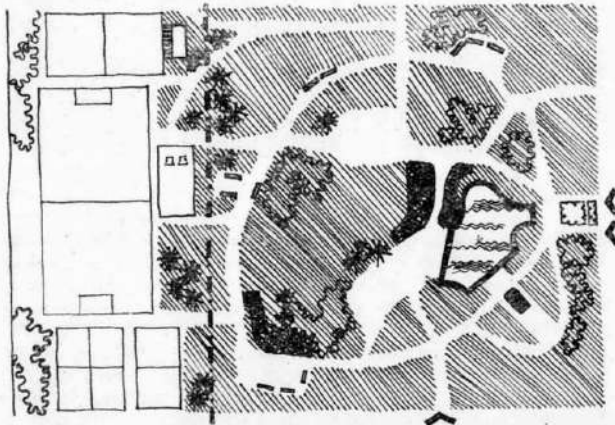
1961 nyarán egymást követték a társadalmi munkanapok, elsősorban a *Művelődési és Sportház* környékén, de megkezdődött az egykori „*Wälder-féle*” *téglyagyár agyaggödrei* helyén a csónakázó létesítését szolgáló *rendezési tevékenység* is. 1961. július 9—19. között „*Szombathely Általános Rendezési Tervének bemutató kiállítása*” tárta a város lakossága elé az elkövetkező évek munkaprogramját, részint a terv megbírálásának lehetőségét kívánták így biztosítani, másrészt az elkövetkező nagy feladatokra mozgósított a kiállítás. Az év folyamán mai parkosított formájában rendezték az *Ehen Gyula teret*, kibővítve egészen a *Savaria útig*,²² *fenyőkkel pedig újrafásították a közönség számára ismét megnyitott oladi klátótorony környékét* (lásd 11. ábra).

1961 szeptemberében bonyolították le a Tanácsköztársaság ligetben felépített *termálfürdő* (tervező: *Károlyi Antal* és *Péter Lajos*) műszaki átadását és megkezdték a terület parkosítását. A fürdő 1962 nyarának első napjaiban nyitotta meg kapuit és szépen parkosított környékével a város egyre kedveltebb üdülőterületévé vált.

1962 nyarán kezdték meg a *Perint patak városán átfolyó teljes szakaszának mederszabályozási és partrendezési, gyepesítési munkáit is*. 1962 szeptemberében Vas megye Tanácsa Végrehajtó Bizottsága jóváhagyta Szombathely város általános rendezési tervét, mely minden további városrendezési részlettervnek — beleértve a zöldterületre vonatkozó terveket is — alapját képezi. Az év végén Szombathely város Tanácsa Végrehajtó Bizottsága és az MTESZ pályázatot írt ki az *oladi dombnak és környékének rendezésére*. A díjazott terveket *Solt Herbert* (I. díj) és *Heckenast János* (III. díj) építészek készítették. 1963-ban a pályatervek alapján adott megbízást Szombathely Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának Építési és Közlekedési Osztálya a Vas megyei Tanácsi Tervező Iroda (VASITERV) részére az *üdülőtérület részletes rendezési tervének elkészítésére*.²³

1962-ben kezdte meg a városi tanács rendkívül nagyvonalú módon, minden külön mozgalom megszervezése nélkül *Szombathely felvirágozását*. Az utcákon egymás után jelentek meg a nagyméretű, műköből készült virágtartók és benne évközbén a virágzási időnyek megfelelően, folyamatosan cserélt tarka virágok. Jellemző, hogy az év folyamán 49 623 darab viráganyagot ültettek el.

1963-ban elkészült a *Jókai park újabb bővítése*, annak kapcsán, hogy felépült a *Jókai utca végén a turistaszálló*.²⁴ Ezzel megteremtődött a közvetlen összeköttetés a *Jókai park* és a *Tanácsköztársaság liget* között. Az év folyamán szabályozták a *Gyöngyös patakot*, a *Március 15-e tér környékén* és a *Művelődési és Sportház előtti parkosított díszteret az épülettel együtt adták át rendelkezésének*.²⁵ (1963. augusztus 19.) A Művelődési és Sportház egyik legelső kiállítása volt „*Az épülő Szombathely*” című, mely az utolsó évek mérőföldes lépői fejlődéséről számolhatott be. 1963-ban megkezdődött a *Derkovits lakótelep* építése is, ahol 1968-ra több mint 1000 lakás épült fel. A *Derkovits városrész* Szom-

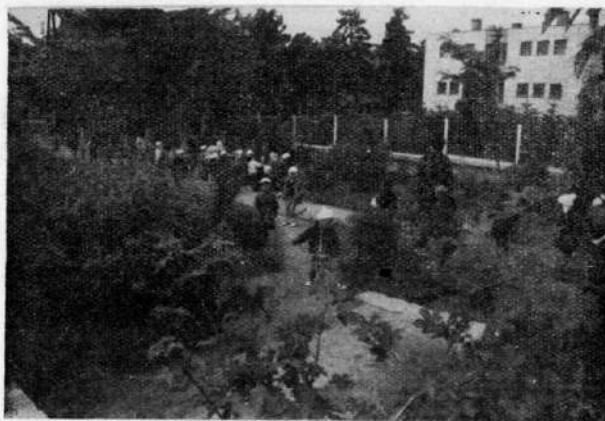
12. sz. ábra

A lakókerület ideális zöldterületi sémája. A zöldterület egyik részében a csendes pihenés céljait szolgálja a nagy összefüggő növénytakaró, sétautak, kisebb kertek, esetleg vízterületek szakítják meg, a másik rész az élet szívével telt sport- és játszótérek részére van kialakítva.

bathely első nagyszabású zöldterületbe ágyazott lakóterülete, melynek parkosítási munkái párhuzamosan folytak és folynak továbbra is az építkezésekkel. A házak közötti zöldterület bővelkedik játszóterekben és sétányokban, megoldatlan azonban a 10—16 évesek játszási és sportigényeinek kielégítése (lásd 12. ábra).

1963-ban egymást követve újjították fel a régi utcaparkosításokat, zömmel nemesített rózsatövek ültetésével (Hámán Kató utca, Petőfi Sándor utca, Hollán Ernő utca stb.).

Megkezdték a Március 15. térről induló *Markusovszky sugárút* építését is, mely az első zöldsávval osztott pályájú útvonal lett a városban. 1963-ban befejeződött a kórház ápolónővérei számára készült garzonház építése is (tervező: *Mátis Lajos*), a Dimitrov körút mentén és ugyanekkor mellette kis park létesült (lásd 13. ábra).

13. sz. ábra

A nővérothon melletti Dimitrov körüli park jól mutatja az emberek, gyerekek parkéhségét.

1963 tavaszán a megáradt Arany patak vizét a készülő csónakázótó medrébe kellett vezetni, de szeptember második felében már ismét folytatni lehetett a munkát. A tó tervei is ebben az évben készültek el *Csetneki Istvánnak*, a Nyugat-Dunántúli Vízügyi Igazgatóság tervezőcsoportja főmérnökének munkájaként, *dr. Nagy László* erdőmérnök pedig a szombathelyi 480 hektáros parkerdő kivitelezési terveit készítette el.

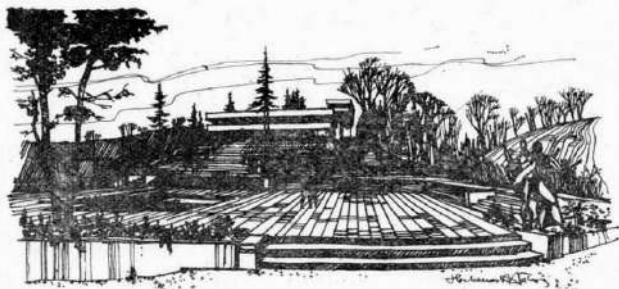
1964-től a Nyugat-Dunántúli Vízügyi Igazgatóság a csónakázótó építéséhez nagy teljesítőképességű földmunkagépeket bocsátott rendelkezésre. A 23 holdas tóból az év folyamán 12 holdas csónakázásra alkalmas részt adtak át, melynek 1 200 000 forintos létesítési költségeinek felét társadalmi munka biztosította. A csónakázótó építésével egyidejűleg új mederbe kellett terelni az Arany patakot, hogy a tó vízellátását biztosítani tudják. A közvetlen bevezetést egy kisebb méretű fenékduzzasztó és egy hosszabb zárt vezeték megépítésével oldották

meg. 1965-ben a 37 csónakkal használatba vett csónakázótó bővítési munkálatai tovább folytak, partjának északi részén pedig felépült a tóvendéglő és északkeleti részén a camping. (A tóvendéglő tervezői *Nigó József* és *Péter Lajos*, a camping *Mátis Lajos* tervei szerint készült.)

1964-ben Vas megye Tanácsa V. B. jóváhagyta Szombathely második nagy zöldbe ágyazott lakónegyedének, a délkeleti (Hunyadi úti) városrésznek a részletes rendezési terveit.

1965-ben elkezdődött az ugyancsak parkosított környezetű, de kisebb méretű *Ságvári Endréről* elnevezett KISZ-lakótelep építése.

Bár 1965 tavaszán Szombathely zöldterületeinek egy része is az árvíz alkalmával víz alá került, a romboló áradat gyors levonulása folytán nem esett bennük komolyabb kár. Az év folyamán az Ady téri ligetes terület keleti irányban bővült az új autóbusszpályaudvar köré telepített parkkal, és így a Perint-parti zöldterület a romkert közvetítésével a város szívéig nyomult előre. Elkészült a városligeti sporttelep újjáépítése is, melynek zöldterületébe bekapcsolták a két világháború között épült strandfürdőt. Az Építők Sportegyesülete új

14. sz. ábra

Az új Kioszk-étterem előtti lejtős terület parkosításáról készült perspektívikus vázlat. A terület tengelyét az étteremépületre érintőlegesen futó, rejtett világítással tervezett, felfelé egyre keskenyedő szakaszokból álló lépcső adja. Erre felfelé burkolt terek, virágágyak, egymásba folyó vízmedencék vannak. Az egész területet szobrok díszítik.

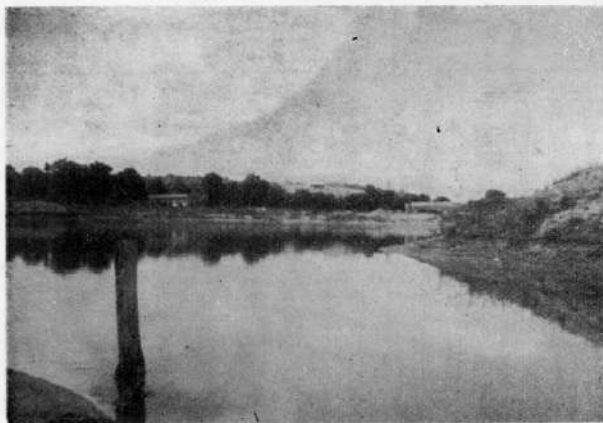
sporttelepének kialakításával pedig a vasúton túli iparterület gazdagodott értékes, korlátozott közhasználatú zöldterülettel (tervezők: *Heckenast János* és *Solt Herbert*). A sporttelep létrehozásában kiemelkedő szerepet vállalt *Bernyák Tibor*, aki valósággal éjt nappallá téve dolgozott, szervezett a zömmel társadalmi munkával épült létesítmény megvalósítása idején.²⁶ Megkezdődtek ugyanekkor a *Sugár út menti sportkombinát* építési és tereprendezési munkái is.

1966-ban befejeződött a *Perint patak partszabályozása*, és megnyílt a Puskin ligetben az új víztorony körül létesített *úttörő-közlekedési park*.

Az év tavaszán megkezdődött a 12 500 m²-es vízfelületű tófürdő építése a csónakázótó és a Perint patak között *Gyurácz János vb-elnök* és *Péter Lajos városi főmérnök* elgondolásai alapján.²⁷ A Jókai park feletti fennsíkron pedig átadták rendeltetésének a nagy kiterjedésű parkba ágyazott, *dr. Radnay Lóránd* tervei szerint felépített *egészségügyi gyermekotthont*. Ez év folyamán végezték

el az országban elsők Vas megyében 229 községnek és csatlakozó területeinek minden népi műemlékre kiterjedő összeírását. Az összeírás az 1967-ben megkezdődött *skanzen*-tervezési munkákat készítette elő. Vas megye legnevezetesebb és áttelepítésre alkalmas parasztházait, gazdasági épületeit, présházait bemutató szabadtéri népi építészeti múzeum a csónakázató északnyugati partján kapott helyet. Építészeti terveit *Rónay Károly* építész, Vas megye flóráját felhasználó kertészeti terveit pedig *Moldvay Júlia* kertmérnök készítette.

1967-ben megkezdődött a Perint patak keleti partján az Óperint utcai és Nagykar utcai híd közötti területen az új nyomda építkezése és ezzel megszületett ennek a résznek is végleges zöldterület-rendezési lehetősége. Az év nyarán átadták a *kioszk-éttermet* (tervezők: *Fazakas Péter* és *Heckenast János*) a Jókai-parkban, a régi viztorony teraszán. Az előtte levő lejtős területet ideiglenesen parkosították, végleges szobrokkal és vízmedencével díszített parkosítása még a jövő feladata. (A parkosítás terveit *Heckenast János* és *Mihály Győző* készítette, lásd: 14. ábra.) A csónakázató mellett, attól északi irányban elkészült

15. sz. ábra

Horgásztó, mögötte a skanzen területével, háttérben az oladt dombokkal.

a horgásztó is (lásd 15. ábra) és elnyerte végleges formáját a tófürdő. A tófürdő mentén megkezdődtek annak a *körútnak* a földmunkái, mely a Paragvári utcát összekapcsolja a Jókai Mór utcával. Ennek azért van nagy jelentősége, mert az egész város számára jó megközelítési lehetőséget fog biztosítani a csónakázató létesítményeit és a hegyterületet magába foglaló üdülőtérület felé.²⁸

Az 1967-es év legfontosabb zöldterületi munkálata volt a *Gyurác János*, Szombathely város Tanácsa V. B. elnöke által kezdeményezett 100 000 fa elültetési program. 1967 szeptemberétől a *Szombathelyi Erdőgazdaság*, a *Kertészeti és Parképítő Vállalat*, a *városgazdálkodási hivatal* és a legkülönbözőbb intézmények és üzemek társadalmi munkája²⁹ nyomán 1968. február végéig megtörtént a 100 000 fa elültetése³⁰ (111 880 db). Az akció sikerét nagymértékben elősegítette a *Hazafias Népfront* keretében működő *operatív bizottság*³¹ lelkes szervező tevékenysége.

Az 1959-ben indult „Építsük, szépítsük Szombathelyt” mozgalomból óriási méretű, évről évre ismétlődő társadalmi munka bontakozott ki, melynek méreteit az alábbi adatok szemléltetik:

Az évenként végzett társadalmi munka értéke forintban³²

1960	1961	1962	1963
2 244 531 Ft	3 095 485 Ft	3 096 080 Ft	3 150 000 Ft
1964	1965	1966	1967
3 007 000 Ft	4 393 447 Ft	4 493 000 Ft	4 271 000 Ft

1963-tól a parkok fenntartását a város szervezeten a *városgazdálkodási hivatallal* végeztette. A hivatal egyre növekvő munkája szemléletesen mutatja Szombathely zöldterületi fejlődését.

A városgazdálkodási hivatal által végzett parkfenntartási munkák adatai 1963-tól 1967-ig³³

Megnevezés	1963.	1964.	1965.	1966.	1967.
Gondozott belterjes parkok területe 1000 m ² -ben	179,2	185,0	205,0	222,7	281,5
Gondozott külterjes parkok területe 1000 m ² -ben	47,1	47,1	56,1	56,1	56,1
Gondozott parkterület bővülése	—	5,8	20,0	17,7	58,8
Összes gondozott parkterület	226,3	232,1	261,1	278,8	337,6
Ebből virággal beültetett terület 1000 m ² -ben átlagban 15 ⁰ /o	34,0	34,8	39,2	41,8	50,6

16. sz. ábra

A Köztársaság tere északról szegélyező tömb belseje. Bizonyos mértékű lazulás csak a tömb belsejében levő üzemek kttleptülése után várható.

1967-ben a történeti városmag szempontjából jelentős akció kezdődött meg a *Köztársaság tér körüli zsúfolt tömbök belsejében levő üzemek kitelepítésével* (lásd 16. ábra). A vasúton túli városrészen alig több mint egy év leforgása alatt új utca épült ki, a *Puskás Tivadar út*, melyre zöld védőövezettel telepített üzemek sora épült rá. (Kitelepült üzemek: Vas megyei Ruházati Vállalat, Vas megyei Kerámia Vállalat; kitelepülés alatt álló üzem: Patyolat Vállalat, Csökkent Munkaképességeket Foglalkoztató Ktsz és Vegyes Vegyi Ktsz műanyag üzem.) Megindult ezzel a belvárosi tömbök lazítási folyamata, mely ha lassan is, de eljuthat odáig, hogy belsejükben zöldterületek, esetleg játszóterek vagy kisebb sportpályák képezhetők majd ki.

A közeljövő egyik fontos zöldterület-telepítési folyamata lesz a 10–16 évesek játszó- és sportterületeinek kialakítása. Gazdasági okokból világszerte

17. sz. ábra

17. A Gayer park keleti része egyéb játszótérrel hiányában ma állandóan labdajátékok színtere. A területen a rendezési terv a város színházát kívánja felépíteni. Hol fognak játszani ezután a 10–16 évesek?

és Szombathelyen is beépítették a közelmúltban az addig üres foghijakat. Ezzel eltűntek azok a *grundok*, amelyek lehetővé tették az ifjúság mozgásigényének kielégítését, levezetését (lásd 17. ábra). Ugyanebben az időszakban az általános életszínvonal-növekedéssel párhuzamosan megnövekedett az emberek szabadideje. Az ifjúság helyes szabadidő-felhasználása össztársadalmi érdek — a sportolási és játékos lehetőségek korszerű biztosítása elengedhetetlenül szükséges. A zöldterületekre egyre növekvő társadalmi szerep hárul. Ezen a téren forradalmi szemléletváltásra van szükség. A magyar zöldterületi normatívák nem választják külön a közhasználatú sportterületeket az egyéb zöldterületektől. Egyes nyugati országok, ahol a megnövekedett szabadidővel rendelkező ifjúság helytelen irányba terelődött szórakozási tevékenysége már problémákat okoz, felfigyeltek a zöldterületek nevelési fontosságára és a sport- és játszótérterületek mennyiségét városok vonatkozásában 3,5 m²/lakosban állapították meg. 1968-

ban végrehajtó bizottsági határozat született a szombathelyi központi játszó- és sportterület létrehozására a csónakázó mellett lovaspályák helyén.

A Mezőgazdasági és Elemezésügyi Minisztérium Erdészeti Hivatala Szombathely város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának felkérésére az Állami Erdőrendezőségek Irodájának Balatonfüredi Fásítástervezési Csoportját bízta meg Szombathely zöldövezeti tervének elkészítésével 1967 őszén. A tervezés megkezdése előtt a terv készítői, Héder Sándor és Halász Tibor erdőmérnökök a városi tanács által összehívott tervelőkészítő koordináló értekezleten alakították ki a terv programját. Az így nyert irányelveknek megfelelően a tervezők elkészítették Szombathely város zöldövezetének tanulmánytervét, melyet a VÁTI által készített általános rendezési tervre (továbbiakban ÁRT) építettek rá. A terv készítése kapcsán részletes helyszíni bejárást is tartottak — a fásítandó területeket előbb a terepen keresték fel, majd a térképen jelölték ki az általuk megkonstruált elvi felépítés alapján. A főbb elvi szempontok a következők voltak: a zöldövezetnek biztosítani kell a város átszellőzését és egyúttal a város védelmét is az uralkodó és erős északnyugati szelek ellen, ezenkívül a dolgozók pihenésére üdülőterületeket kell létrehozni a városban és kirándulási lehetőséget teremteni a város közelében, valamint a beépített területek közé ékelt — egyelőre gazdaságosan nem telkesíthető — területeket, így az anyagnyerő helyeket, bányászási nyomokat fásítással kell takarni. Az alapvető tervezési szempontokon túl a terv foglalkozik a városba vezető közlekedési utak fogadási szakaszainak korszerű kialakításával, elsősorban a „Barátság Útjának” fásításával is. A város körül több helyen alkalmaz a terv olyan fásításokat, melyek célja elsősorban a helyes tájkép kialakítása, a környező táj lehatárolása és tagolása. Ezekkel a fásításokkal elérjük majd, hogy a város felé közeledők már a külterületen szerzett kellemes benyomásokkal érkezenek a beépített területekre.

A fentiekben vázolt szempontok alapján elkészült tanulmánytervet 1968. február 6-án ismertették a tervezők a városi tanács végrehajtó bizottságának vezetői és a fásítási operatív bizottság előtt. Az ismertetésen a tanulmánytervet elfogadták és javaslatokkal egészítették ki a jelenlevők. Ezután került sor Szombathely város zöldövezeti tervének elkészítésére.

A terv a meglévő zöldterületek és fásítások értékelésével jött létre. A terv készítői megállapították, hogy Szombathelyen a meglévő parkok csak a környező házak zöldterületi igényeit elégítik ki, tehát a város lakóinak viszonylag kis részére szolgálnak üdülőterületként. A városmag nagyfokú beépítettsége miatt kevés a remény, hogy további belvárosi parkok létesüljenek a közeljövőben, ezért az üdülési igény kielégítésére a városhoz csatlakozó területeken kell keresni a megoldást. A város területén és közvetlenül a városhoz simulva mintegy 43,5 hektár park, liget és fásítás van, ez valamivel több, mint 7 m²/lakos közhasználatú zöldterületnek felel meg. [Az értékben nem szerepel a korlátozott közhasználatú Kámoni Arborétum (25 hektár) és a város központjától dél irányban távol eső Szentkirályi Államigazgatási Iskola (11,5 hektár — bogáti kastélypark) ligetes területe.] Ez a szám alatta marad a városrendezési tervezési irányelvekben előírt értéknek (10,5 m²/lakos). A tervben javasolt fásítások kivitelezése után viszont a zöldterületi ellátottság lényegesen kedvezőbb lesz a normaszabályzatban előírotnál. A kirándulási lehetőség biztosítására a szabályzatok lakosonként 30 m²-nyi zöldterületet írnak elő. Ez Szombathely város esetében a távlati 80 ezer lakossal számolva 240 hektár üdülőerdő biztosítását követeli meg. A már megtárgyalt és jóváhagyott parkerdő-terv — melynek kivitelezése jelenleg is folyik — mintegy 480 hektárt irányoz elő ilyen célra, amely

nagy távlatokban biztosítja az üdülési lehetőségeket, még gyors ütemű lakosság-szaporodást is figyelembe véve. A tervnek nagyon fontos feladata volt, hogy a történetileg kialakult zöldterületeket, az eddig végzett és jelenleg is folyó munkálatokat, a már kitűzött helyes törekvések alapján megvalósuló növénytelepítéseket összekötetésbe hozza a tervezett zöldövezettel, mert csak ezeknek együttes hatása eredményeként alakulhatnak ki mindazok a zöldterületi funkciók, amit a modern urbanisztika tőlük megkövetel.

A város levegőcseréjét és jó átszellőzését a beépített területeket észak—déli irányban átszelő Perint és Gyöngyös patak mentén elhelyezkedő zöldsávokkal lehet legjobban megoldani. A patakok mentén már meglévő értékes zöldterületek találhatóak, ezek bővítve összekötetésbe hozhatók egymással és a zöldövezettel. Az összeköttetés kialakítása egyúttal városfejlesztési célkitűzés is (lásd 18. ábra). Az eddigi patak menti szanalási tevékenységen túl a jövőben is — az anyagi lehetőségeket figyelembe véve — rendszeres bontási program fog megvalósulni, amellyel elértéktelenedett öreg házak sora ad majd helyet fásított sétányoknak.

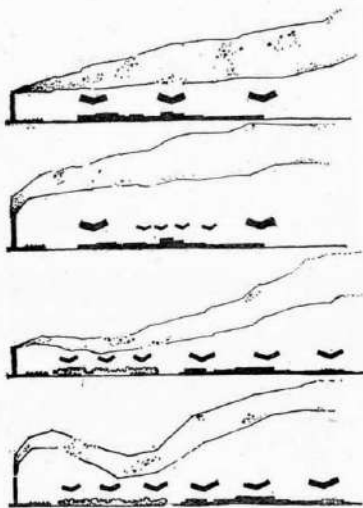

18. sz. ábra

18. A Gyöngyös patak a város legjelentősebb zöldterületein keresztül folyik át. Amennyiben a teljes patak mentén zöldterületek létesülnek, megvalósul az átszellőzési lehetőség egyik fővonata.

Az uralkodó észak-nyugati szelek ellen kell elsősorban védeni a várost. A terv ezt a védelmet három lépcsőben kívánja megoldani. A legbelső, első védőpászta a Derkovits városrész felett elhelyezkedő vízmű védőterületén kezdődik és az Oladi-kilátó környéki erdőkig tart. A második zöldsáv a herényi Kertész Mtsz és a mellette elterülő vízmű-területen kezdődik és kis megszakítással a volt búcsúi vasútvonal mentén elhelyezett erdősávval folytatódik, védelmet biztosítva Olad számára is. A harmadik külső védősáv a herényi vízműtelepnél kezdődik és mintegy 200 méter széles védőerdő-pásztában húzódik a város észak-nyugati felén található erdőkig. A harmas védőpászta — mely a csónakázó környéki ligetes fásításokkal is összefügg — biztosítani fogja a város

nyugati felének szélvédelmét. Szombathely keleti oldalán a szélvédelmet a Kámoni Arborétum bővítése szolgálja, mely az új kámoni lakótelep széles erdőpásztájában folytatódik és a kőszegi vasútvonalig tart. *Az ipartelepek és a lakótelepek elválasztása védőfásítással (lásd 19. ábra) a nagyfokú beépítettség miatt nem valósítható meg.* Az ÁRT az ipartelepeket elsősorban a város keleti és déli oldalán helyezte el, hogy azok káros áthatásai a lakóterületek irányában — figyelembe véve az általános széljárást — minél kevésbé érvényesüljenek. Az ÁRT az egyes új ipartelepek védőfásítását betervezte, ezt a zöldvezeti terv készítői változtatás nélkül átvették, mert értékelésük szerint elégségesek ahhoz, hogy a továbbiakban települő ipari üzemek káros képződményeinek összegeződését megakadályozzák. Ezért különösen fontos, hogy az elkövetkező ipartelepítésnél a városi tanács építési hatósága a védőtávolságok betartását az üzemektől megkövetelje, és azokat befásítsassa.

19. sz. ábra

A lakó- és ipari területek közötti zöld-
övezet a levegő függőleges áramlásával
bekövetkezett változások miatt kedvezőbbé
teszi a lakóterület klímáját és por- és ko-
rommentesebbé a levegőjét.

A nagyobb üdülőterületek kijelölését az EM városrendezési normaszabályzatban előírtak szerint a lakóhelyhez közel kell biztosítani. A csónakázó környékének zöldterülete minden szempontból üdülőterületnek megfelelő, ezért az Oladi dombtól induló zöldterületeket a terv ehhez szervesen csatlakoztatja. A város déli területein lakók számára a KISZ-lakóteleptől délre javasolja a terv üdülőterület kijelölését. A lakótelep mentén tervezett mintegy 100 méter széles erdőpászta már ennek az üdülőterületnek az alapját alkotná. Itt lehetne a 10—16 évesek számára játszó- és sportterületet biztosítani, mert a lakótelepen belül általában nem lehet a nagy helyigényesség miatt megfelelő méretű területet erre a célra kijelölni. A terv hasonló indokkal irányozta elő a kámoni lakóteleptől északra tervezett fásítást is. Ez a három nagyobb üdülőterület teljes kiépülése esetén megoldhatja a város ilyen irányú szükségleteit.

FÁSÍTÁSRA JAVASOLT TERÜLETEK RÉSZLETES LEÍRÁSA

A fásításra javasolt területek a térképen függőleges vonalkázással vannak ábrázolva. Ezek közül azok, amelyeket az ART is tartalmaz, vastag vonallal vannak bekeretezve. A vízszintesen vonalkázott területeken erdőszerű, a karikákkal jelölt területeken ligetes – parkszerű – telepítést jelöl a vázlat. A parkerdő tervezett bővítését narancssárga sraffozással jelöltük meg. Azokat a területeket, melyeken a közeljövőben a fásítást nem lehet kivitelezni, vastag ferde vonalkázással tünteti fel a térkép.

Jelmagyarázat:

- a = erdő,
- b = tervezett fásítás,
- c = távlatban megvalósítható fásítás,
- d = mezőgazdasági művelés alatt álló terület,
- e = gyümölcsös,
- f = ligetek, parkok,
- g = ipari terület,
- h = lakott terület,
- i = külterület határa,
- j = belterület határa.

Az egyes fásítási egységek 1-től kezdődő sorszámokkal vannak ellátva. Ezek részletes leírása és indoklása a következő:

1) A város északnyugati részén a herényi-vízmű védőterületétől a gencsapáti erdőig tartó és a meglévő erdőfoltokkal kiegészített erdőpásztja. A fásítandó terület 30,7 hektár, mely rétből, legelőből, szántóból tevődik össze. Erdőszerű telepítés szükséges. Célja a város szélvédelmének (külső védőövezet) biztosítása, ezenkívül a tájkép lehatárolása.

2) A Derkovits városrésztől északra fekvő vízmű területétől a búcsúi volt vasútvonal mentén Sé községig húzódó 10–20 m széles erdősav. Fásítandó terület 5,0 hektár. Erdőszerű telepítés, déli oldalon változatos cserjeszegéllyel, rét- és szántóterületen. Célja a város északnyugati felének szélvédelme. (Középső védőövezet.)

3) A külső szélvédő erdőpásztját (1) Olad községgel összekötő árok két oldala mentén elhelyezett 10–10 m széles erdősav. Tervezett terület 2,6 hektár. Erdőszerű telepítés, az Olad község felé eső oldalon változatos fafaj-összetétellel és cserjeszegéllyel. A tájkép tagolását szolgálja.

4) A Perint-patak menti középső vízmű védőterületének körülírása a kiviteli tervben feltüntetett 6–15 m széles erdősavval. Területe 2,2 hektár. Sávyszerű te-

lepítés nemesnyár válogatott csemetével és fenyőfácskával. Célja a vízmű területének védelme, ezenkívül a 2. pontban leírt fásításhoz csatlakozva a város szélvédelmének biztosítása.

4/a) Az operatív bizottság által pótlólag javasolt fásítás, a Perint-patak nyugati oldala mentén, az Oladra vezető műút hídjától a vízmű herényi felső védőterületéig. Szélessége átlag 15 m. Területe 3,7 hektár, rét- és szántóterületen. Ligetes fásítás, változatos fafaj-összetétellel, elsősorban a nyugati oldalon cserjék elhelyezésével. Célja: a herényi lakótelep és a csónakázató között árnyas sétány kialakítása, egyúttal a Kámoni Arborétum megközelítésének biztosítása a város nyugati oldala felől. A kivitelezést csak a patakmeder rendezése után lehet elvégezni.

5) A herényi felső vízmű védőterületének körülírása, védelem céljából. Fásítás területe 1,9 hektár. Telepítése mint a 4-es területé. Tagja az 1) alatt leírt külső szélvédő pásztjának.

6) A Kámoni Arborétum és a sportpálya fejlesztésére kijelölt terület, az arborétum és az új községi út között. Az arborétum nyugati oldalán 1,2 hektár területbővítést ír elő az ART. Keleti oldalán 6,7 hektár bővítést javasolunk a régi községi köves útig, kerítéssel körülvéve. A régi és az új községi út közötti területet (5,5 hektár) is az arborétum bővítésére terveztük, azonban kerítés nélkül, korlátlan közhasználatú területként. Cél az, hogy az arborétum ellenállóbb, dekoratív fajából reprezentatív bemutatókert kerülmön betelepítésre, mely a Barátság útja fogadási szakaszának legszebb részét alkotja. A sportpálya bővítésére az ART 1,0 hektárt ír elő, mellette parkírozó céljára 0,7 hektár fásítást javasoljuk. Az ART által előírt 2 hektár kiterjedésű hosszú, keskeny területet, mely a parkírozótól délre fekszik, a régi és az új községi út között egyelőre nem lehet befásítani.

6/a) Az operatív bizottság javaslata alapján pótlólag betervezett erdősav az új községi út mentén, a város határától a nyugati oldalon a Kámoni Arborétum bővítési területéig, a keleti oldalon az új kámoni lakótelep védőfásításáig. Ez utóbbi folytatása a város határon túl már megvalósult, és szépen fejlődő hófogó sáv. Szélessége 20–25 m. Sávyszerű telepítés, változatos fa- és cserjefajokból. Területe 2,6 hektár.

7) A kámoni új lakótelep körüli védő-
övezet, az ART előírásainak megfelelően.
Célja: az északi oldalon a lakótelep szá-
mára szélvédelem biztosítása, a keleti o-
ldalon védelem biztosítása a vasútvonal
mentén, a déli részen az ipartelep lehatá-
rolása a lakóteleptől. Területe 38,4 hektár.
A lakótelep felépítése után kerülhet nagy-
részt kivitelezésre. Kívánatos lenne, ha az
északi 22,0 hektáros szélvédelmet szolgáló
erdő már a közeljövőben kivitelezésre ke-
rüljön, hogy a lakótelepnek már a felépí-
tés idején védelmet biztosítson. Távlatban
a kámoniak részére játszótér, kisebb
sportpálya, stb. alakítható ki benne. Az
északkeleti városrész üdülőterületének
magvát képezheti. Az egész 7-es területet
erdőszerű telepítésre javasoljuk, mely a
későbbiek során a jelentkező igényeknek
megfelelően parkká alakítható át. Fentiek
miatt változatos fajok kerüljenek tele-
pítésre.

8) A kőszegi, soproni és sárvári vasútvonal szétágazásában fekvő iparterületek védőfásítására kijelölt területek. Erdő, illetve erdősáv telepítését javasoljuk. Az erdő tervezett területe 9,6 hektár, a 960 m hosszú, 20 m széles sáv 1,9 hektár.

9) A söptei műút környékére tervezett fasorok. A város fogadási szakaszának részét képezik. Tervezett hossz: 3500 méter.

10) Több erdősávból tevődik össze. A kőszegi és a söptei repülőtér közötti erdősáv szélvédelmet és tájtagolást szolgál. A repülőtér környéki erdősávokat az ott található tájképrontó területek elfedésére terveztük. A repülőtér és a beépített terület közötti árok mentén 2-2 nyárfasor elhelyezését javasoljuk a környéken már telepített kettős fasorhoz hasonlóan. A sávors tervezett hossza 3950 méter, melyből a szélvédelmet szolgáló szélessége 2) méter, a többi 10 méter. Összes terület gényük 4,9 hektár.

11) A söptei repülőtér bejáratánál elterülő bozótos terület, melynek egy része valamikor park volt. Felújítását javasoljuk. A felújításra, kerülő terület 7,3 hektár.

12) Majorfásítás 350 méter hosszú, 10 méter széles erdősávval, 0,4 hektár területen.

13) Tájtagolást szolgáló sávyszerű telepítés, váltakozó szélességben a Söptei úttól a Zanati útig. Együttal a város külső zöldövezetének tagja. Területét elsősorban a gazdaságosan kevésbé hasznosítható területeken jelöltük ki. Területe 10,4 hektár.

14) A sárvári vasútvonal és a Zanati út közötti telepítésre tervezett iparterületek védőfásítása az ART előírásai szerint. Kivitelezésükre csak az üzemek felépítése

után kerülhet sor. Tervezett terület 31 hektár. Fajajmegválasztásnál az üzemek káros kibocsátásait is figyelembe kell venni, mert azok esetleg kizárják egyes fajok telepítésének lehetőségét.

15) Zanat község belterülete előtt a mindkét oldalán található szétrobbantott bunkerek környékének fásítása 11,8 hektár területen. A város fogadási szakaszának fásításához tartozó telepítés.

16) A város fátlan keleti részén tervezett tájtagolást végző fasorok, melyek összeköttetést teremtenek a 13) alatt leírt fásítás és a vépi erdők között. A fasorokat a térképen megjelölt árkok és utak mentén terveztük elhelyezni. Ide tartozik a terület északi részén fekvő major körülírásítása 10 m széles erdősávval (1,1 hektár) és a Vépi út menti transzformátorállomás út felőli oldalának parkosítása alacsonyra növő növényanyaggal (1,5 hektár).

17) Az ART-ben előírt erdőtelepítés 14,6 hektár területen és a sportpálya körülírásítása. A térképen ferdén vonalkázott két terület (9,0 hektár) egyelőre nem vitezethető ki.

18) A vízmű védőterülete 16,0 hektáron. Ligetes fásítás suháng méretű anyaggal, a vízművek vezetőívvel történt egyeztetés után, 4,5 hektáros erdőszerű fásítás csatlakozik hozzá a Vépi út mentén.

19) Lakótelep és ipartelep közötti védősáv. Az ART előírása szerint 6,2 hektár területen. Az ipartelepítésnél nem vettük figyelembe, s a felső részén tervezett 0,8 hektárra már épületeket telepítettek.

20) Mint a 18. pont alatt leírt fásítás 26,5 hektár területen.

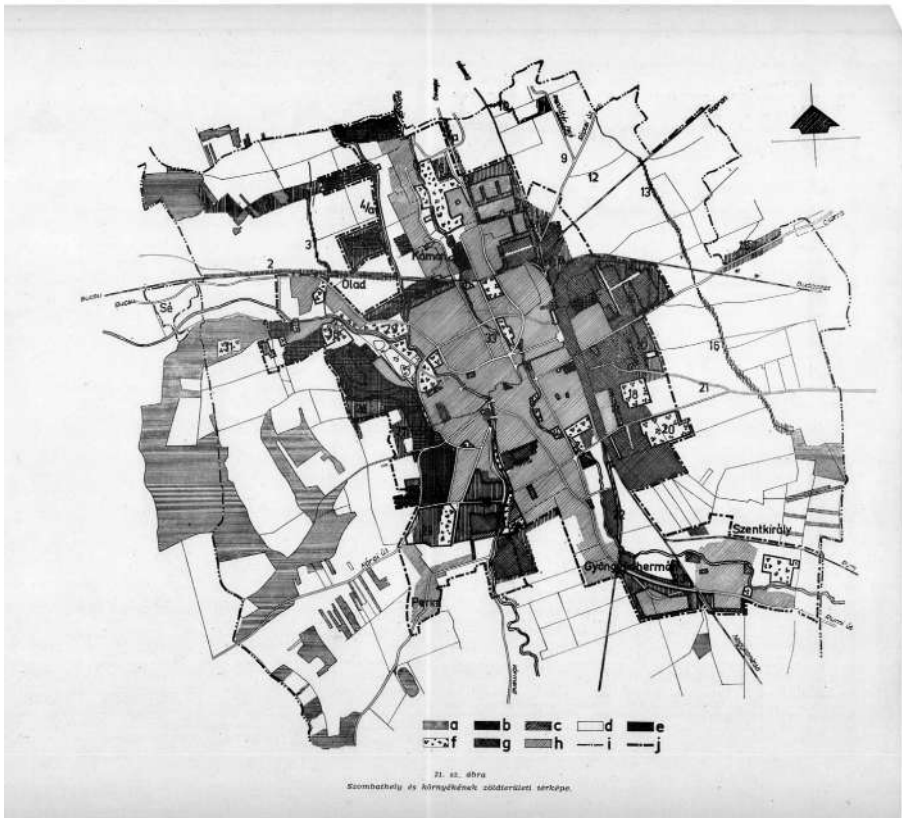
21) Ligetes fásítás a Vépi út mentén. 2,2 hektár területen, az út és az árok között. A város fogadási szakaszához tartozó telepítés, változatos növényanyaggal.

22) A körmenyi vasútvonal és a kenderfeldolgozó üzem közötti védősáv az ART előírása szerint 6,5 hektár területen. Ide tartozik a Rumi út menti benzinkút mögött tervezett 0,8 hektáros park, ezenkívül a körmenyi és a nagykanizsai vasútvonal elágazásánál fekvő 0,5 hektáros terület, szintén az ART javaslata alapján.

23) A Gyöngyöshermánon átvezető Rumi út korszerűsítése után kialakítandó zöldterületek, az ART kijelölése alapján 43,0 hektár területen. Ide tartozik még a két sportpálya körülírásítása is.

24) A KISZ-lakótelep alatti szennyvíz-telep védőfásítása, a Perint-patak mentén

(folytatás a 2. táblázaton)

dekoratív útkísérő fásítás, ezenkívül a lakótelep alatt üdülőterület biztosítása.

A tervezett korszerű szennyvíz-telep nem lesz kifejezetten bűzös üzem, ennek ellenére körülírást, minimálisan 20 m széles erdőszávval szükségesnek tartjuk a lakótelep és a Körmenyi út közelsége miatt. Fásítandó terület: 2,2 hektár.

A lakótelep déli oldalán tervezett 100 m széles erdőpásza a város déli részén kialakítandó üdülőhely kiinduló magját fogja képezni. Tervezett területe 12,3 hektár. A lakótelep délnyugati sarkán tervezett ligetes, parkszerű fásítás a kisgyermek és idősek parkja lehetne.

A Perint-patak menti ligetes fásítás elsősorban a város átszellőzését szolgálja. Mindkét partoldalon sötány kialakítását javasoljuk a mederszabályozás után, kb. 12 hektár területen.

25) A Körmenyi út mentén elterülő TEFU telep környéke 39,6 hektár területen, az ART előírása szerint. Az előírt területből mintegy 4,0 hektár nem látszik kivitelezhetőnek. Mély, kibányászott és tereprendezés nélkül felhagyott téglagyári bányaterület. Eltakarás fásítással feltételül szükséges.

26) Jáki úti új köztemető. A temető felső - nyugati - részét a közeljövőben nem fogják igénybe venni. Ezen a 17,2 hektáros területen előírást javasolunk az utak mentén suhánggal, az utak között csemeték változatos fajú csoportjaival. Részletes kiviteli tervét az Állami Erdőrendezés Balatonfüredi Fásítási Tervező Csoportja (a továbbiakban TCS) a zöldövezeti tervvel egyidőben készítette el, hogy a Szombathelyi Állami Erdőgazdaság a kivitelezést még 1968 tavaszán elvégezhesse.

27) A Gyermekkorház környéke. Jelenleg a Gyermekkorház teljesen fáltalanul áll a szélek kitéve a fennsíkon. Körülírást indokolja a szélvédelemmel kívül egyrészt az, hogy a járó beteg gyerekeket jelenleg a széles úton sétáltatják, másrészt, hogy szélirányban mintegy 500 m-re istállók vannak. Fásítandó terület 9,6 hektár. Az erdőgazdaság környékén levő 8,3 hektár kiterjedésű terület gyümölcsös és park, jelenleg is zöldterületi funkciót lát el. A fásításra javasolt terület egy részére az ART közintézmény telepítését javasolja.

28) A város nyugati szélén levő téglagyári agyaggödör. Az ART előírása szerint az agyaggödörben sportkabinát kerülne elhelyezésre, azonban a nagy költségek miatt nem valószínű, hogy hamar megvalósul, ezért fásításra javasoljuk

(21,7 hektár). Az agyaggödör mellett a ART fásítást ír elő 35,0 hektár területen. Mivel ott gyümölcsösök találhatóak, fásításukat a közeljövőben nem tartjuk kivitelezhetőnek.

29) A csónakázó és környéke. A közvetlen környéke a részletes kiviteli tervet Moldvay Júlia és Mihály Győző kertészmérnökök készítették el (Vas megyei Tanácsai Tervező Iroda). A Perint-patak jobb oldalára eső vízmű védterület és környéke a TCS tervai alapján a kivitelezést a Szombathelyi Állami Erdőgazdaság végzi. Összes fásítandó terület: 22,9 hektár.

30) Az Oladi-kiútó és környéke. A távlatban mint forgalmas kirándulóhely fog szerepelni. A kiútó közvetlen környékén az erdőgazdaság eddig is végzett szép fásításokat. A város felé eső oldalra a TCS a zöldövezeti tervvel egyidőben kiviteli tervet készített, mely alapján a Szombathelyi Állami Erdőgazdaság a munkákat 1968. év folyamán elvégzi. A kiútó mellett, kiparellázásra kijelölt hétéves házas területen az erdőgazdaság a fenn munkákkal egyidőben előfásítást végz. A kiútó alatti rétek, melyek benyúlnak Oladba is, javasoljuk, hogy ne kerüljenek beépítésre. Kirándulásra, üdülésre alkalmas zöldterületnek alakítandó át, esetleg sportpályák helyezhetők el benne. Összes fásításra javasolt terület 26,1 hektár.

31) Parkerdőbe ékelődő legelőterület. Telepítését az erdőgazdaság már elkezdte. Ligetes befásítását a parkerdő fejlesztési terve is előírja (5,9 hektár). Ide tartozik a parkerdő fejlesztési tervében előírt és Sétő határába eső többi befásítandó terület is, 34,6 hektár területtel, valamint a parkerdő szombathelyi részén befásítandó 25,9 hektár szántó is.

32) A vízmű Derkovits városrész melletti védőterülete. Körülírást a Szombathelyi Állami Erdőgazdaság 1968. év tavaszán elvégezte. Használóképpen befásításra került a városi tanács vezetői által kiegészítésképpen javasolt szántó, mely a Kertész Mitsz területén a védőterület északnyugati csücskében fekszik, s gazdaságosan nem művelhető (2,8 hektár). (A 100 000 fa mozgalom keretében lezajlott telepítések.)

33) Ide sorolta a zöldövezeti terv mindazokat az ART által belterületen előírt kisebb-nagyobb parkosítandó területeket, melyek kivitelezése csak távlatban látszik lehetségesnek (13,6 hektár). Ide tartoznak a zöldterület jellegű intézmények is, melyek fásítása, vagy felújítása szükségesnek tűnik (4,0 hektár).

A kirándulóhelyek biztosítása, melyeket a városrendezési normaszabályzat ugyancsak előír — a város parkerdőjének megépítésével megvalósult. A tervezők a parkerdőt is beépítették a zöldövezeti tervbe.

Az utcáfásítások vonatkozásában a terv utal az eddig végzett fásítások helyességére és javasolta, hogy a fásítási operatív bizottságot bizza meg a város vezetősége az új utcák fásítási, illetve a kiöregedett fasorok felújítási terveinek és telepítési módszereinek kidolgozásával a már nagy múltúra visszatekintő helyi utcáfásítási gyakorlat tapasztalatai alapján.

A közlekedési utak fogadási szakaszainak fásítása a város beépített területétől számított 3—5 km-es távolságnyi fasorok létesítését teszi szükségessé. A terv készítői a Szombathelyre befutó utak fásítottságát megvizsgálták. A vizsgálat megállapította, hogy az útmenti fasorokat legtöbb helyen az új, korszerű fásítási gyakorlatnak megfelelően fel kell újítani. Az útfásítás jellege általában továbbra is a fasorszerű telepítés lesz, a terv azonban néhány helyen, így elsősorban a Vépi út mentén ligetes telepítést is javasolt. A Szombathelyi

22. sz. ábra

22. A parkosított gyümölcsös a Kárpáti Kelemen út mentén terül el. Változatos szép növényállománya indokolta teszi, hogy a zöldövezeti terv készítői a hegyterület gyümölcsöseivel mint a városi zöldövezet lényeges elemeivel számoljanak.

Állami Erdőgazdaság szakemberei — akik már nagy gyakorlattal rendelkeznek e területen — 1968 tavaszán elkészítették a „Barátság Útja” fásítási terveit. A közeljövőben a kivitelezést is elvégzik. A terv készítői javasolták, hogy a városi tanács a további útfásítási kiviteli tervek készítésére is a Szombathelyi Állami Erdőgazdaságot kérje fel. (A fásításra javasolt területek részletes leírását a térképes ábrák szövegei tartalmazzák. Lásd 20—21. ábrák.)

Szombathely zöldövezeti terve 166,2 hektárt erdőszerűen, 42,5 hektárt ligetesen parkként, 39,4 hektárt erdősávval javasol beültetni, összesen 248,1 hektár területet. A fentiekén kívül az ÁRT előírta 196,2 hektár erdőszerű, 72,2 hektár parkszerű telepítését, 12,2 hektár temető, 47,8 hektár sportpálya és 99,3 hektár

csak távlatban beültethető terület fásítását, összesen 427,7 hektárnyi terület zöldfelületté fejlesztését. Szombathely város zöldövezetének kialakításához tehát összesen 675,8 hektárnyi területet és 10 350 méternyi fasort szükséges befásítani. Ezeknek a területeknek és utaknak fásításával a város zöldterületei 20 éves távlatban megoldottnak tekinthetők. A terv viszonylag jó megközelítéssel, sikeresen sugaras-gyűrűs zöldövezeti rendszert alakított ki azáltal, hogy szélvédő erdőpáztákat telepített ivesen a város magja köré és fejlesztésre javasolta az ezeket és a már meglevő zöldterületeket egymással összekötő patakparti (Perint és Gyöngyös) fásításokat és az összeköttetés megteremtésére ugyancsak alkalmas, sugarasan futó útfásításokat. Az út és patak menti fásítások tájtagoló szerepe is nagyobb jelentőségűvé válik, amint a fejlesztéssel ki fog alakulni azok folyamatossága. Különösen a város nyugati oldalán sok gyümölcsös terület található. Távrolról szemlélve zöld lombtömegük erdőhöz hasonlóan érvényesül, ezenkívül szélcsökkentő és levegőtisztító szerepük miatt, ha korlátozott mértékben is, de zöldövezeti szerepük vitathatatlan. A terv ezért ezeket is beépítette a zöldövezetbe (lásd 22. ábra).

A zöldövezeti tervet Szombathely város Tanácsa Végrehajtó Bizottsága 1968. május 30-án elfogadta. A terv elfogadásával mintegy egy millió fa elültetésének munkái indulnak el Szombathely területén. A Szombathelyi Állami Erdőgazdaság eddig is lelkes támogatója volt Szombathely fásítási akcióinak. A zöldövezeti terv megvalósításában is döntő súllyal veszi ki részét Mihályka Gyula igazgató irányításával. A program kivitelezése érdekében az erdőgazdaság Sárváron 30 holdas területet állított be csemetetermelésre és ezzel útjára bocsátotta a terv realizálódását.